Viinikanlahden taideohjelma

luonnos 2.11.2026

TAMPERE

xxx xx.xx.2026
Kommenttikierros:
2.-15.11.2026 julkisesti nähtävillä
17.11.2026 kaupunkikuvatoimikunta
20.11.2026 julkisen taiteen ohjausryhmä

Tilaaja:
Tampereen kaupunki
Kaupunkiympäristön palvelualue
Strateginen hankekehitys

Ohjaus Tampereen kaupunki:
Strateginen hankekehitys
Tampereen taidemuseo
Viherympäristö ja hulevedet

Yhteistyö Tampereen kaupunki:
Asemakaavoitus
Rakennuttaminen
Kiinteistöt, tilat ja asuntopolitiikka

Yhteyshenkilöt Tampereen kaupunki:
Minna Seppänen, hankekehityspäällikkö, arkkitehti SAFA (Strateginen hankekehitys)
Janne Kauppinen, julkisen taiteen amanuenssi (Tampereeen taidemuseo)
Anna Levonmaa, maisema-asiantuntija (Viherympäristö ja hulevedet)

Konsultti, toimitus ja taitto:
Frei Zimmer Oy
Laura Lehtinen TaM, julkisen taiteen asiantuntija, graafinen suunnittelu
Heini Orell YTM, julkisen taiteen asiantuntija
Tuula Lehtinen, taiteilija, julkisen taiteen erikoisasiantuntija

Kannen havainnekuva: *Tampereen kaupunki ja Arkkitehtitoimisto NOAN 2024*

FREI ZIMMER

Sisällysluettelo

2

1 Lähtökohdat ja tavoitteet 4
1.1 Johdanto 4
1.2 Viinikanlahden alue 5
1.3 Miksi taideohjelma 6

2 Taide Viinikanlahdessa 7
2.1 Taiteen teemana vesi 7
2.2 Taiteen sijainnit 8
2.3 Julkiset ulkotilat 9
2.4 Julkiset rakennukset 16
2.5 Yksityiset ja puolijulkiset rakennukset 18
2.6 Väliaikainen taide 22
2.7 Erikoisvalaistus 23

3 Taiteen toteutus 24
3.1 Aikataulu 24
3.2 Rahoitus 25
3.3. Taidehankkeiden toimijat 26
3.4 Taiteilijavalintatavat 28
3.5 Taiteen hankinnan prosessi julkisilla ulkoalueilla 29
3.6 Omistajuus ja huolto 32
3.7 Osallistaminen 32
3.8 Viestintä 33

Liite 1: Vesiteema taiteen lähtökohtana 34
Liite 2: Periaatteet yksityisille ja puolijulkisille rakennuksille 43
Liite 3: Julkisen taiteen ja kaupunkisuunnittelun sanastoa 47

TAMPERE

Viinikanlahden alueen toimintoja ja palveluita. Kuva Tampereen kaupunki ja Arkkitehtitoimisto NOAN 2024

1 Lähtökohdat ja tavoitteet

1.1 Johdanto

Tulevaisuudessa Viinikanlahden alue on kaupunkiympäristönä poikkeuksellisten mahdollisuuksien paikka. Se sijaitsee aivan Tampereen keskustan tuntumassa ja laajentaa sen urbaania kaupunkirakennetta. Samalla alue kytkeytyy saumattomasti ympäröivään järvimaisemaan, Hatanpään puistoihin ja monimuotoiseen rakennettuun ympäristöön sekä pitkiin rantareitteihin.

Tampereen pitkä teollinen historia on yhä aistittavissa. Se tuo säväyksen korkeatasoiseen, uutta identiteettiä rakentavaan kaupunginosaan. Tulevaisuuden Viinikanlahdesta muotoutuu aktiivinen ja elävä alue, merkityksellinen sekä asukkailleen että koko kaupungille.

Elinympäristön merkityksellisyys ja korkea laatu ei synny vain toimivuudesta, vaan myös ympäristön visuaalisesta ja emotionaalisesta kokemuksesta. Estetiikka rakentuu monista elementeistä: maiseman ja kaupunkiympäristön arkkitehtuurista, infrastruktuurin yksityiskohdista, viherrakentamisen laadusta ja luonnon kytkeytymisestä rakennettuun ympäristöön. Taide on kautta historian ollut osa tätä yhtälöä, ja viime vuosina sen merkitys on vain kasvanut.

Taiteen edistämiskeskuksen vuonna 2024 julkaiseman selvityksen mukaan 77 % suomalaisista toivoo julkista taidetta arkiympäristöönsä. Tamperelaisista tätä toivoo peräti 88 %. Tämä kertoo vahvasta kulttuurisesta tarpeesta ja tahtotilasta, johon myös Viinikanlahti vastaa.

Viinikanlahden taideohjelma on laadittu vuonna 2026 yhteistyössä sekä vuorovaikutuksessa kaupunkiympäristön ja sivistyspalvelujen palvelualueiden sekä kiinteistöt, tilat ja asuntopolitiikka -palvelualueen kanssa. Konsulttina oli Frei Zimmer Oy.

Taideohjelman valmistelu käynnistyi alueen taiteellisten tavoitteiden, teemojen ja identiteettitekijöiden määrittelyllä. Seuraavassa vaiheessa tarkennettiin taiteen toteuttamisen käytäntöjä, resursointia ja toimintamalleja. Valmistelutyötä täydennettiin selvityksellä muiden suomalaisten kaupunkien käytännöistä sekä opintokäynnillä Helsinkiin, missä tutustuttiin kaupunkikehityshankkeisiin integroituun julkiseen taiteeseen. Näiden vaiheiden tuloksena muodostui Viinikanlahden taiteen tavoitteita ja toteutusta ohjaava kokonaisuus.

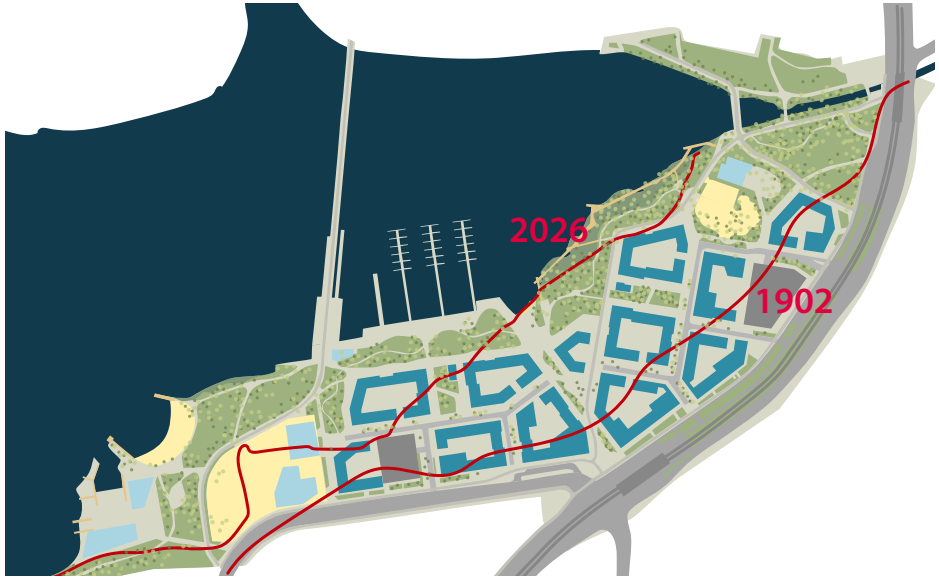
Ennen ohjelman viimeistelyä se oli julkisesti nähtävillä palautteen saamiseksi asiasta kiinnostuneilta. Taideohjelmaa käsiteltiin myös julkisen taiteen ohjausryhmässä ja kaupunkikuvatoimikunnassa. Kommenttikierroksella saatu palaute otettiin huomioon ohjelman viimeistelyssä. Tällä varmistettiin, että ohjelman linjaukset ovat yhteensopivia kaupungin muiden käytäntöjen ja kokonaisuuden hallinnoinnin kanssa.

Havainnekuva Viinikanlahden aukiolta, kuva Tampereen kaupunki ja Arkkitehtitoimisto NOAN 2024

FREI ZIMMER

TAMPERE

Rantaviiva on muuttunut pitkän ajan kuluessa, Frei Zimmer

Onkijoita Viinikanojan suulla 1904, Vapriikin kuva-arkisto

1.2 Viinikanlahden alue

Viinikanlahdesta rakentuu tulevaisuudessa koti noin 3000 asukkaalle. Asuinrakentamisen lisäksi alueella tulee sijaitsemaan muun muassa päivittäistavarakauppa, vesistövirkistyksen ja muita vapaa-ajan palveluja, hotelli- ja liiketiloja, päiväkoti ja koulu, sekä liikuntahalli ja nuorisotilat. Uudesta kaupunginosasta muodostuu osa Tampereen nykyaikaista rantakaupunkia ja keskustaa, jossa urbaani elämä, järviluonto ja kaupunkikulttuuri kietoutuvat yhteen. Alueen läheisyydessä on vanhastaan runsaasti työpaikkoja, ja uusia syntyy myös alueen sisään.

Alue on muuttunut reilun sadan vuoden aikana vesi- ja maatalousmaisemasta teollisuus- ja yhdyskuntahuollon vyöhykkeeksi ja on nyt siirtymässä uuteen kaupunkikehityksen vaiheeseen. Ranta kuului alun perin Hatanpään kartanon viljelysmaihin, mutta 1900-luvun teollistumisen myötä rantaviivaa rakennettiin ja täytettiin. Kun alueelle vuonna 1972 perustettiin jätevedenpuhdistamo, sen luonne oli jo teollinen. Nykyinen rantaviiva on kokonaan ihmisen muokkaama ja alue suurelta osin vanhastaankin täyttömaata. Puhdistamon toiminnan päätyttyä vuonna 2025 alue vapautui uudelle kaupunkirakentamiselle.

Uusi Viinikanlahti kytkeytyy luontevaksi osaksi Tampereen keskustaa ja ydinkaupunkia. Keskustan palvelut ovat lähellä, ja sujuvaa liikkumista mahdollistavat rakenteilla oleva raitiotie sekä laadukkaat kävelyn ja pyöräilyn reitit uusine siltoineen. Alueelta on yhteydet Tammerkosken kautta kohti Näsijärveä ja Pyhäjärven rantoja pitkin Hatanpään ja Pyynikin suuntaan. Keskeinen elementti on laaja rantapuisto. Katkeamaton viher- ja virkistysvyöhyke ulottuu keskustasta aina Pirkkalaan ja Viinikanojaa myötäillen Iidesjärvelle saakka. Viinikanlahden rannoista tulee kaupunkilaisten yhteinen olohuone uimarantoineen ja kahviloineen. Monipuolinen satama kaikkine palveluineen sekä soutu- ja melontakeskus kutsuvat alueelle myös vesitse saapuvia.

Alueen kaupunkirakenne perustuu tiiviisiin umpikortteleihin, joiden vehreät sisäpihat ja katutason ympäristö luovat viihtyisyyttä yhdessä rantapuistojen kanssa. Alueen keskellä sijaitseva Viinikanlahden aukio muodostaa uuden kaupunginosan sydämen ja akselin Hatanpään valtatieltä Pyhäjärven rantaan. Rakennusten massoittelu madaltuu rantaa kohden, ja järven läheisyys on aistittavissa kaikkialla alueella.

1.3 Miksi taideohjelma

Viinikanlahden alueen kaupunkikuvallinen ja kulttuurinen identiteetti rakentuu monista tekijöistä: järvi- ja kaupunkimaisemista, historasta, uudesta arkkitehtuurista, julkisista ulkotiloista, kaupunkiluonnosta, liikkumisesta, sekä ihmisistä ja heidän yhteisöistään. Taiteella on ainutlaatuinen kyky tehdä näitä teemoja näkyviksi tavalla, joka puhuttelee sekä asukkaita että vierailijoita. Taideteokset voivat toimia alueen maamerkkeinä, reittien solmukohtia jäsentävinä elementteinä tai paikkoina, jotka kutsuvat viipymään ja pysähtymään.

Taideohjelma luo taiteen sisällölle ja toteutukselle selkeän rakenteen ja tavoitteet. Sen avulla voidaan varmistaa, että taidehankinnat ovat sisällöltään alueen kulttuurista identiteettiä vahvistavia, suunnitelmallisia, oikea-aikaisia, kustannustehokkaita ja että eri toimijoiden yhteistyö on kaikissa vaiheissa sujuvaa. Ohjelma määrittelee taiteen sisällön, teemoituksen ja sijaintien lisäksi taiteen toteutuksen rahoitusperiaatteet. Se kertoo tavoitteellisen budjetin ja pelisäännöt vastuiden ja roolien jakautumiselle. Selkeillä teemallisilla ja laadullisilla raameilla varmistetaan taiteen kokonaisuuden yhtenäisyys ja kiinnostavuus.

Taideohjelman tavoitteena on varmistaa, että taide integroituu osaksi Viinikanlahden ja Tampereen keskustan arkkitehtuuria, maisemaa ja kaupunkielämää – ja että se tukee yhteisöllisyyttä, paikkaidentiteettiä ja alueen vetovoimaa.

Havainnekuva Viinikanlahden satamapuistosta, kuva Tampereen kaupunki ja Arkkitehtitoimisto NOAN 2024

2 Taide Viinikanlahdessa

2.1 Taiteen teemana vesi

Vesi on Viinikanlahdelle keskeinen elementti niin historiassa kuin tulevaisuudessakin. Järven ja veden läheisyys on alueella käsinkosketeltavaa. Rannasta aukeaa avarat näkymät Pyhäjärven ulapalle ja kaupunkikeskustaan. Nykyisin rantaviiva vaihtelee rouheasta kivikosta Viinikanojan kaislikkoihin. Alueen sijainti veden tuntumassa luo rauhoittavaa äänimaailmaa muutoin hälyisessä kaupunkiympäristössä, vaihdellen tyynen hiljaisuudesta liplatteleviin aaltoihin ja myrskyn kohinaan.

Veden läheisyys on aikoinaan mahdollistanut Viinikanlahden kehittymisen maataloudesta teollisuuteen, yhdyskuntatekniseen huoltoon ja vesistöjen virkistyskäyttöön. Vesireitit ovat olleet aiemmin elimellisen tärkeitä kuljetusväyliä niin ihmisille kuin raaka-aineille. Tukinuitto, teollisuuden vesikuljetukset ja myöhemmin jäteveden-puhdistamo piirsivät ja muuttivat rantaviivaa ja sanelivat alueen teknistä rakentumista. Alueelle on hakeutunut myös veteen liittyvää harrastustoimintaa.

Vesi valikoitui alueen taiteen teemaksi sekä paikan ominaispiirteiden että ajankohtaisten ympäristökysymysten vuoksi. Vesi on elämän, ilmaston ja ekosysteemien perusta sekä keskeinen osa ihmisen historiaa, liikkumista, toimeentuloa ja virkistystä. Viinikanlahdella veden merkitys näkyy maisemassa, alueen historiassa ja ihmisten tavassa käyttää ympäristöä edelleen.

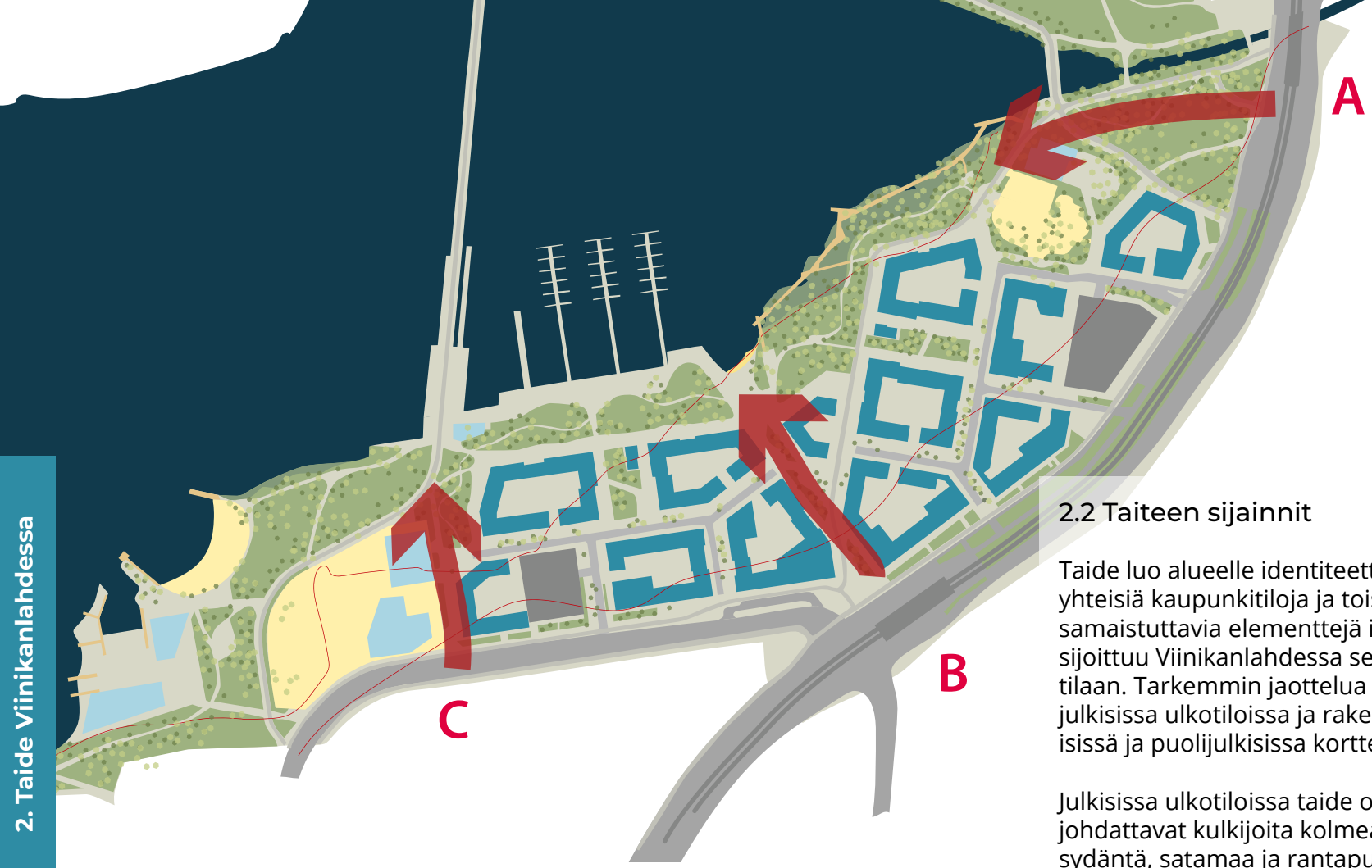
Vesi ja sen huomioon ottaminen ovat olleet mukana Viinikanlahden alueen suunnittelutyössä alusta alkaen. Taustaselvityksistä useat nivoutuvat veteen ja sen läheisyyteen. Vesi on mukana esimerkiksi selvityksissä rantaviivan kehityshistoriasta, geomorfologiasta ja maisemahistoriasta. Lisäksi on tehty pohjan muotojen mallinnuksia, virtaus-, tuuli- ja aaltomalleja sekä luontoselvityksiä ja vedenalaisen arkeologian selvitys. Suunnitelmissa on otettu huomioon hulevesien johdatus alueella. Vedellä on ollut suuri vaikutus alueen visuaalisen ympäristön ja infrastruktuurin suunnitteluun.

Alueen taiteelle määritelty vesiteema on hyvin laaja. Sen tulkinnat voivat vaihdella kirjaimellisesta veden kuvauksesta symbolisiin merkityksiin. Taiteilijoille jätetään laaja vapaus ilmaisuun ja aiheen käyttöön - kuitenkin niin, ettei vesiteeman läsnäolo jää epäselväksi tai päälle liimatuksi.

Viinikanlahden taiteen teema on jaoteltu kolmeen alateemaan, jotka ovat H2O eli vesi kemiallisena yhdisteenä, luonto eri ilmentymineen sekä ihminen ja vesi, joka kuvaa ihmisen ja veden symbioottista suhdetta kautta aikojen. Lisää alateemoista voi lukea liitteestä *1: Vesiteema taiteen lähtökohtana*, joka toimii taiteilijoiden taustamateriaalina ja inspiraatiopankkina.

Harmonia 1996, Achim Kühn, Turku, kuva Frei Zimmer

2.2 Taiteen sijainnit

Taide luo alueelle identiteettiä korostamalla sen tär-keimpiä yhteisiä kaupunkitiloja ja toisaalta tuomalla tunnistettavia ja samaistuttavia elementtejä ihmisten lähiympäristöön. Taide sijoittuu Viinikanlahdessa sekä julkiseen että puolijulkiseen tilaan. Tarkemmin jaottelua on tehty seuraavasti 1) taide julkisissa ulkotiloissa ja rakennuksissa sekä 2) taide yksityisissä ja puolijulkisissa kortteleissa ja rakennuksissa.

Julkisissa ulkotiloissa taide on yksi elementeistä, jotka johdattavat kulkijoita kolmea akselia pitkin kohti alueen sydäntä, satamaa ja rantapuistoa. Taide keskittyy ihmisten liikkumisen tärkeisiin solmukohtiin ja luontaisiin oleskelun paikkoihin. Näissä paikoissa se luo alueelle ja sen osille identiteettiä ja erityistä merkityksellisyyttä.

Yksityisissä ja puolijulkisissa kortteleissa taide luo tunnistettavia kiintopisteitä, jotka heijastavat kunkin paikan, rakentamisen, toimintojen ja käyttäjien omaa luonnetta. Niissä taide tai sen pääosa, sijoitetaan kulkuaukkojen tai niiden välittömän läheisyyden maapintaan, jotta teokset ovat helposti havaittavissa sekä asukkaille että ohikulkijoille.

2.3 Julkiset ulkotilat

Julkiseen ulkotilaan toteutetaan kolme suuremman mittaluokan teoskokonaisuutta. Ne luovat vastakohdan ja kontrastia korttelien pienemmille ja määrältään runsaille teoksille. Koko alueen identiteettiä vahvistavat teokset ovat yhteisiä kaikille alueen käyttäjille ja ovat kokonaisuuden näkyvimpiä. Tampereen kaupunki vastaa niiden suunnittelusta ja toteutuksesta, noudattaen erityisen korkean taiteellisen laadun ja kestävyyden kriteereitä.

Saumattoman kaupunkikuvallisen, taiteellisen ja teknisen kokonaisuuden varmistamiseksi julkisten ulkotilojen taide suunnitellaan ja toteutetaan ottaen huomioon alueen kehittämisen muut tavoitteet, suunnittelualat ja reunaehdot.

A Itäpään muurit, puisto ja leikkikenttä (itäinen akseli)

Alustavan suunnittelman mukaan ensimmäisenä toteutukseen nousevat Viinikanlahden itäpään suuret puistoaluetta rajaavat liikennemelulta suojaavat muurit. Ne muodostavat kulkuaukkoineen portin Hatanpään valtatien suunnasta jalan ja pyörällä saapuville ja ovat myös alueen ensimmäisiä näkyviä elementtejä keskustasta lähetyttäessä. Muurien välittömässä läheisyydessä sijaitsee toinen alueen ratikkapysäkeistä. Muurien taide voi olla esimerkiksi reliefiä, maalausta, laatoitusta, pintaan kiinnitettyjä muotoja, niiden yhdistelmää tai nivoutua osaksi pergolarakenteita. Vilkkaasti liikennöidyllä paikalla on tärkeää ottaa huomioon turvallisuuden ja kunnossapidon näkökulmat. Taide ei saa muodostaa esteitä kulkemiselle tai näkemiselle.

Muureilta kulku kohti Viinikanlahden alueen keskustaa ja rantaa, johtaa läpi vehreän puistoalueen, ohi pelikentän ja leikkipuiston. Leikkikenttää ja pumppaamorakennusta ympäröivä puistoalue siltojen lähellä johdattaa kävellen ja pyörällä saapuvia alueen tunnelmaan. Puisto tarjoaa mahdollisuuksia rauhalliseen pysähtymiseen, kaupungin hälystä Viinikanlahden alueelle siirryttäessä. Muurien taide jatkuu satelliittimaisesti puiston puolelle, houkutellen kulkijoita etenemään. Se muodostaa eheän kokonaisuuden, mutta voi muuttaa muotoaan uudessa ympäristössä. Leikkipuistossa taide voi integroitua sen rakenteisiin tai muodostaa pieniä käytettäviä veistosmaisia elementtejä. Puistoalueella taide voi olla osittain myös viher- tai ympäristötaidetta. Kokonaisuus tilataan yhdeltä taiteilijalta tai keskinäisessä yhteistyössä toimivalta ryhmältä.

1

2

Kuva 1: Toivo 2020, Partanen & Lamusuo, Vantaa. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 2: Melutaidegalleria 2015, Soile Jääskeläinen, Tampere. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 3: Katutaidetta Tallinnassa. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 4: Koskettaa 2025, Perttu Saksa, Vantaa. Kuva Frei Zimmer.

FREI ZIMMER

3

4

Kuva 1: Hype 2021, Attacwad, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 2: Sara Hildenin museon veistospuisto, Tampere. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 3: Limulus Polyphemus Lampisaari 2025, Tue Greenfort, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 4: Rantautuminen 2025, Sara Bjarland, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

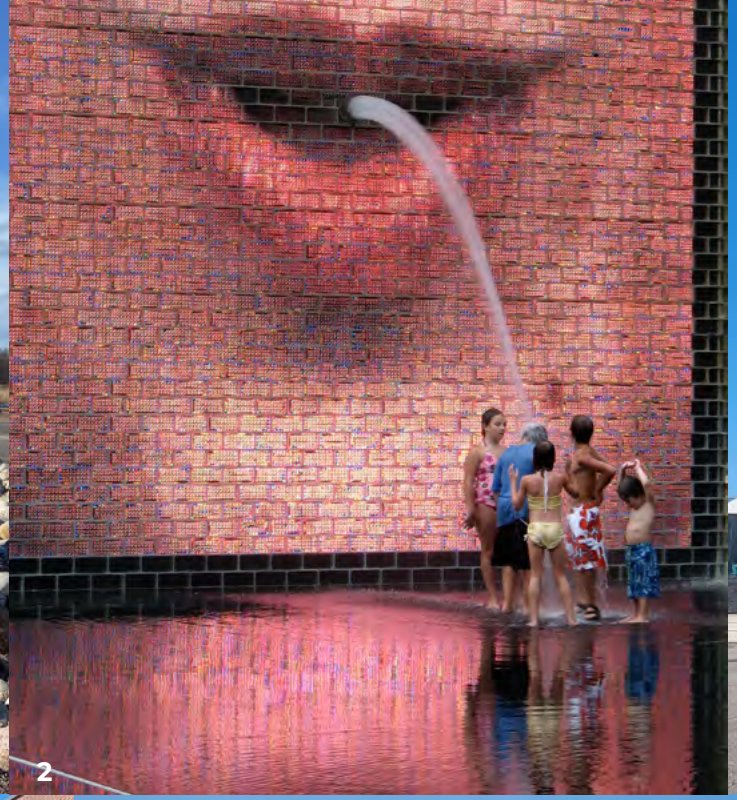
Kuva 5: Valontuoja 2022, Kim Simonsson, Dragsfjärd. Kuva Frei Zimmer.

TAMPERE

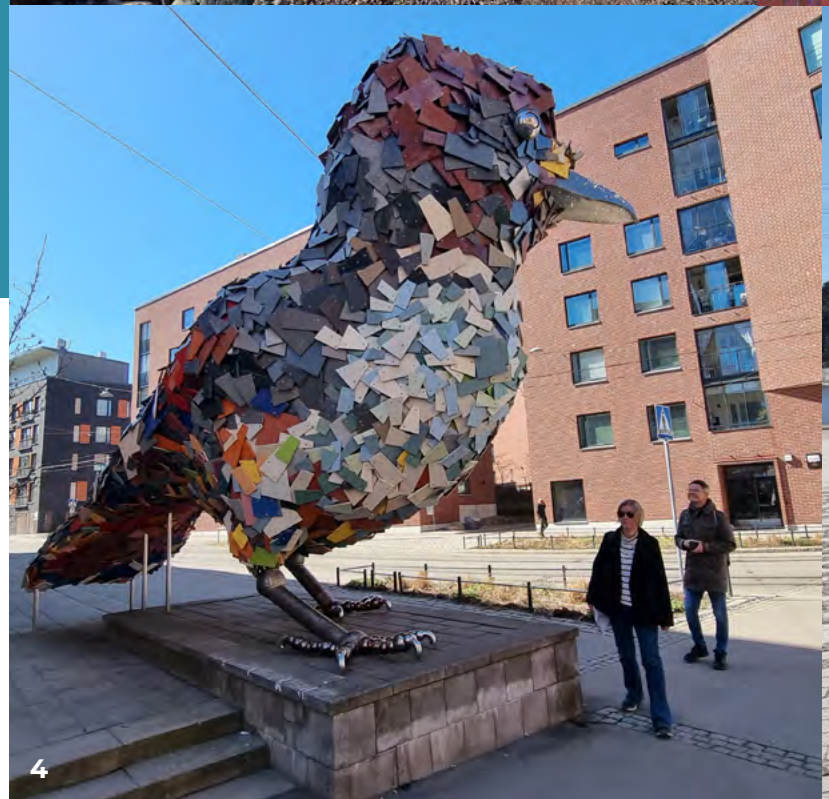

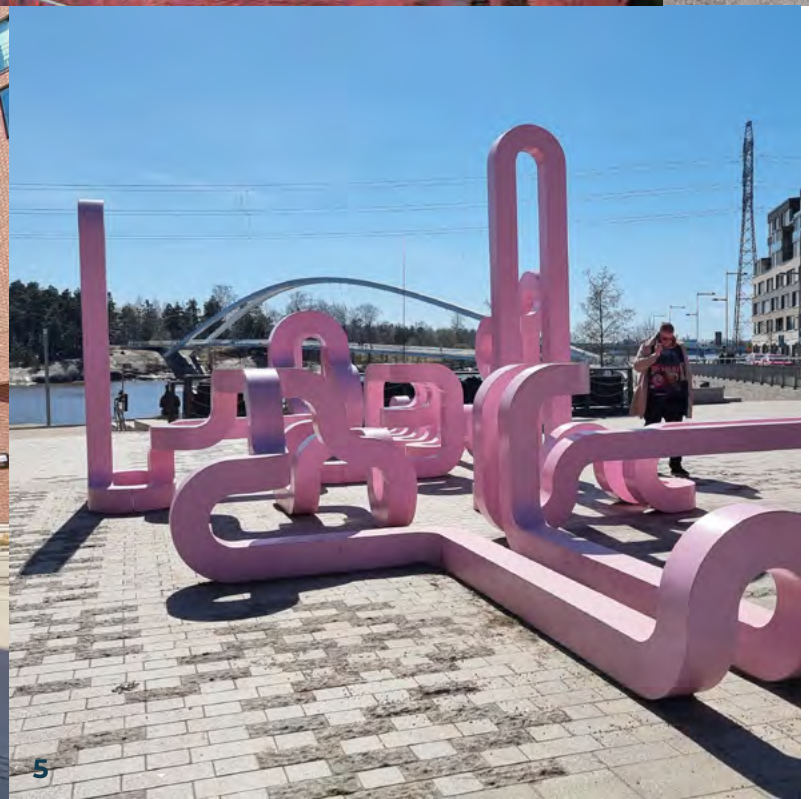
B Viinikanlahden aukion teos (pääakseli)
Viinikanlahden sydän on aluetta halkova pitkä keskusaukio, joka ulottuu Hatanpään valtatieltä Pyhäjärven rantaan. Sinne sijoittuu alueen julkisen taiteen pääteos. Teoksen toivotaan ottavan pitkää aukiota haltuun sarjamaisesti tai integroituen aukion rakenteisiin katujen risteyksestä rantaan saakka. Teos voi muodostaa jollekin kohtaa aukiota selkeän kohokohdan, suuremman yksittäisen veistoksen tai jonkinlaisen tihentymän, mutta sen toivotaan vähintään satelliittimaisesti ulottuvan koko aukiolle. Alueen pääteokselta toivotaan näyttävyyttä ja voimakasta tunnistettavuutta.
Viinikanlahden alueen suunnittelu käynnistettiin kansainvälisenä kaupunkisuunnittelun ja maisema-arkkitehtuurin ideakilpailuna (2019-2020). Tämän jatkumona alueen taiteen pääteokselle järjestetään kansainvälinen avoin taidekilpailu. Kilpailun kautta toivotaan saatavan Viinikanlahden alueelle lisää näkyvyyttä, sekä löydettävän näyttävä teossuunnitelma, jonka pohjalta voidaan toteuttaa alueen taiteen selkeä johtotähti. Tavoitteena on maamerkki, joka tunnistetaan Viinikanlahden omaksi teokseksi jopa kansainvälisesti.

1

2

3

4

5

Kuva 1: Pisarat 2023, Tapio Haapala, Loviisa. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 2: Crown Fountain 2004, Jaume Plensa, Philadelphia. Kuva Squidish.

Kuva 3: Bad Bad Boy 2013, Tommi Toija, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 4: Kuukkeli 2016, Villu Jaanisoo, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 5: Eternity Sculpture 2019, Jacob Dahlgren, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

TAMPERE

Kuva 1: Tulevaisuussaari 2018-2025, Nomeda & Gediminas Urbonas, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 2: Apaja 2016, Merja Ranki ja Outi Turpeinen, Vantaa. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 3: Kolmisointu 1979, Rolf Westphal, Järvenpää. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 4: Nereidi 2021, Hans Christian Berg, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 5: Litorinameren kalastajat 2026, Akseli Leinonen, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

C Satamapuisto (läntinen akseli)
Alueen kolmas akseli johdattaa kulkijat keskustasta tulevalle pitkälle kävelysillalle. Bakeliittikujan päätteeseen, puistoalueelle sijoitetaan veistos tai veistoksellinen kokonaisuus, joka toimii maamerkkinä sekä kujaa pitkin kulkijalle, että rantaviivan suuntaisesti kulkevalle.

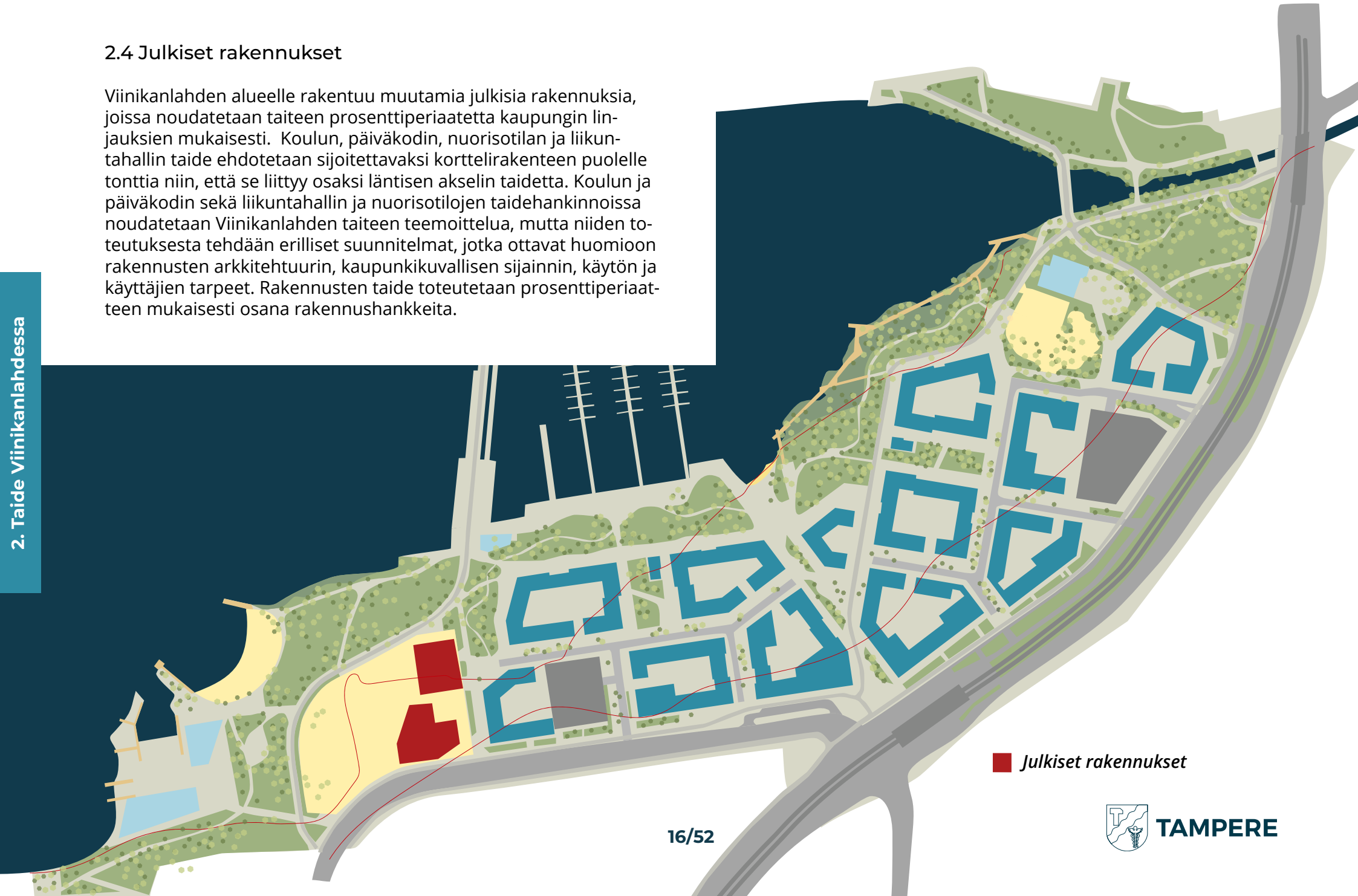
Ei taivasta rajana 2024, Laura Könönen, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

Päivänkakkara 2011, Jani Rättyä ja Antti Stöckell, Turku. Kuva Frei Zimmer.

2.4 Julkiset rakennukset

Viinikanlahden alueelle rakentuu muutamia julkisia rakennuksia, joissa noudatetaan taiteen prosenttiperiaatetta kaupungin linjauksien mukaisesti. Koulun, päiväkodin, nuorisotilan ja liikuntahallin taide ehdotetaan sijoitettavaksi korttelirakenteen puolelle tonttia niin, että se liittyy osaksi läntisen akselin taidetta. Koulun ja päiväkodin sekä liikuntahallin ja nuorisotilojen taidehankinnoissa noudatetaan Viinikanlahden taiteen teemoittelua, mutta niiden toteutuksesta tehdään erilliset suunnitelmat, jotka ottavat huomioon rakennusten arkkitehtuurin, kaupunkikuvallisen sijainnin, käytön ja käyttäjien tarpeet. Rakennusten taide toteutetaan prosenttiperiaatteen mukaisesti osana rakennushankkeita.

TAMPERE

Sheep 2025, Jani Rättyä, Tuusula. Kuva Frei Zimmer.

Koululainen 2024, Kim Simonsson, Tuusula. Kuva Frei Zimmer.

2.5 Yksityiset ja puolijulkiset rakennukset

Yksityiset korttelit
Kortteleiden teoksille on asemakaavassa määritelty velvoittavana taiteen sijainti kadulta pihalle johtaviin kulkuaukkoihin tai niiden välittömään läheisyyteen yhteiskäyttöiselle piha-alueelle. Teokset voivat olla moniosaisia, mutta niiden on luotava selkeästi tunnistettavia kiintopisteitä ohikulkijoille ja kortteliin saapuville. Korttelien mahdollisuudet taiteen kokoluokan suhteen riippuvat korttelin koosta ja rakennusoikeuden määrästä.

Kaikkiin kortteleihin toteutetaan kulkuaukkojen läheisyyteen teos, joka on nähtävissä kadulta. Taide voi sijoittua kaikille kulkuaukossa oleville pinnoille, kuten seiniin, muureihin, portteihin, läheiselle piha-alueelle tai maapintaan kiveyksen ladonnalla tai pinnan tasoon upotettavalla elementillä toteutuen. Pienissä kortteleissa kulkuaukon yhteyteen sijoitettava taide voi viedä ison osan käytössä olevasta taiteen budjetista, mutta suurissa kortteleissa on mahdollista toteuttaa kulkuaukon taiteen lisäksi korttelipihalle, porttikongeihin tai porraskäytävien yhteyteen muita teoksia tai teoskokonaisuuden osia. Mahdollisten muualle sijoittuvien teososien on suositeltavaa jatkaa tai toistaa pääteoksen aihetta.

Taiteen tai sen pääosan sijoittaminen kulkuaukkoon tai se välittömään läheisyyteen luo korttelille tunnistettavan ja myös korttelin ohikulkeville näkyvän ja korttelin omaa identiteettiä vahvistavan tunnuksen. Taiteen toteutustapa muualla kuin kulkuaukossa on korttelien rakentajien omassa päätäntävallassa, eikä sen sijaintia tai määrää rajoiteta.

Puolijulkiset rakennukset
Puolijulkisista rakennuksista soutu- ja melontakeskusta koskee asemakaavavelvoite taiteen toteutuksesta. Siinä taiteen toteutuksessa noudatetaan samoja periaatteita, kuin julkisten rakennusten kohdalla, mutta taiteen sijoittamisen määrittely jätetään täysin rakennushankkeen omaan harkintaan.

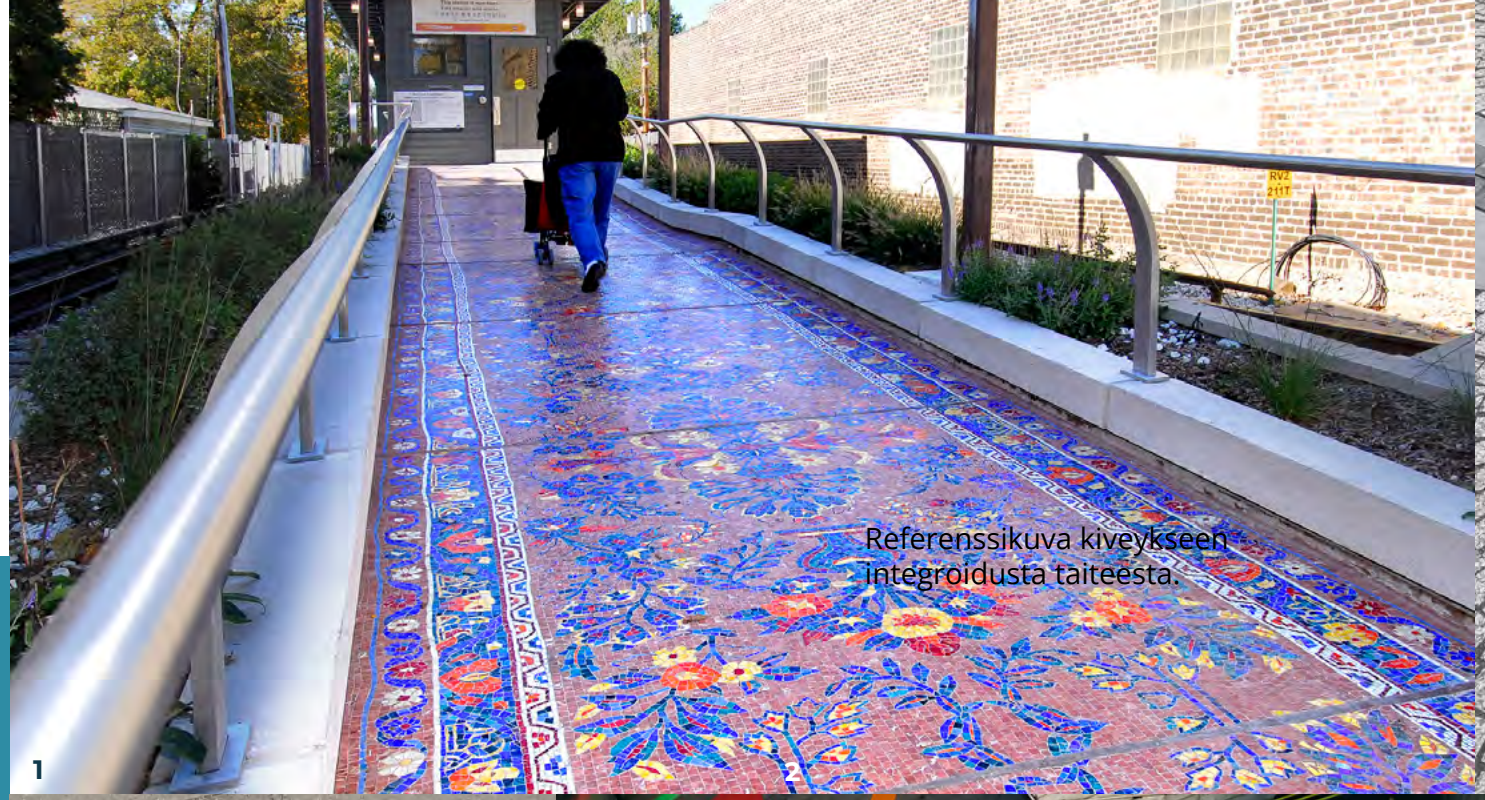
Pysäköintitaloja käyttävät lähes kaikki alueen asukkaat ja suuri osa siellä vierailevista. Niihin sijoitettu taide yhdessä laadukkaan arkkitehtuurin kanssa kohottaa ihmisten päivittäin kokemaa arkiympäristöä. Luontevia paikkoja pysäköintitaloissa voivat olla esimerkiksi porraskäytävät tai pysäköintitilojen seinäpinnat.

Muita puolijulkisten tilojen rakentajia ja hallinnoijia kannustetaan alueen taideprofiilin hyödyntämiseen kattavasti. Alueen imago tukisi hienolla tavalla esimerkiksi Tampereen ensimmäistä taidehotellikonseptia, kahviloiden seinät ovat oivia alustoja vaihtuville taidenäyttelyille ja yhteisöllisisissä korttelitaloissa sekä erityisasumisen rakennuksissa voidaan huomioida taiteen positiiviset vaikutukset asiakkaiden hyvinvointiin.

FREI ZIMMER

TAMPERE

1

2

3

4

Kuva 1: Commuter Carpet 2007, Ellen Harvey, Chicago USA. Kuva Ellen Harvey .

Kuva 2: Synnyinkivi 2024, Arja Kärkkäinen, Seinäjoki. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 3: Nimilaattoja Forum Marinumin edustalla, Turku. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 4: Huellas Artes, 100 Architects, Santiago Chile. Kuva 100 Architects.

TAMPERE

Kuva 1: KWUM sisäänkäynti, Karin Widnäs, Fiskars. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 2: Suuria Ajatuksia 2021, Hanna Vihriälä, Tampere. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 3: Kun lähdin he nukkuivat 2017, Virpi Kanto, Lahti. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 4: Reflexus 2 x 4 2015, Lars Holmström, Tampere. Kuva Frei Zimmer.

Kuva 5: Metsätähti 2022, Hanna Vihriälä, Helsinki. Kuva Frei Zimmer.

FREI ZIMMER

Väliaikaista taidetta Tampereen Ratikan työmaa-aidassa, kuva Frei Zimmer.

Jääveistos 2020, Markus Gottwald, Salla. Kuva Frei Zimmer.

2.6 Väliaikainen taide

Väliaikainen taide täydentää alueen pysyvää taidekokonaisuutta ja tarjoaa mahdollisuuden reagoida alueen kehittymiseen ja vuosia kestävän rakentamisen aikaisiin kaupunkikuvallisiin ja väliaikaisiin muutoksiin. Väliaikaisilla toteutuksilla voi olla merkittävää vaikutusta ihmisten kokemukseen alueesta kaupunkilaisten omana tilana. Näin toteutettu taide voi esimerkiksi olla lyhytaikaisesti esillä olevia taideprojekteja tai julkiseen tilaan toteutettuja installaatioita, jotka helpottavat alueen rakentamisen aikaista visuaalista sekavuutta.

Rakentamisajan jälkeenkin väliaikaisella taiteella voi olla merkittävä rooli alueella ja se voi olla esimerkiksi rakennetussa ympäristössä toteutettavia esityksiä tai performansseja. Uimarannan alue on talviaikaan pitkälti käyttämättömänä ja voisi olla luonteva alue esimerkiksi lumi- tai jäänveistotapahtumiin ja niiden kautta syntyvien teosten esittelyyn.

Tapahtumalliset ja osallistavat projektit ovat hyvä keino yhteisöllisyyden vahvistamiseen alueella. Väliaikainen taide voi myös tarjota mahdollisuuksia taidekasvatukselle.

2.7 Erikoisvalaistus

Viinikanlahden yleisten alueiden ja julkisten rakennusten rakentamistapaohjeessa edellytetään Hatanpään valtatien varren porrashuoneisiin ulos näkyvää erikoisvalaistusta tai valotaidetta. Tarkoituksena on elävöittää pimeän ajan näkymää vilkkaan keskustan sisääntuloväylän varrella ja toteutuksessa jätetään luova vapaus rakennuttajille.

Erikoisvalaistuksen osalta ei ole vaatimusta ammattitaiteilijuuteen, eikä toteutuksen odoteta olevan taidetta. Kaupungin ohjauksessa kiinnitetään erityistä huomiota pimeän ajan maisemalliseen kokonaisuuteen kaupunkikuvassa.

TAMPERE

3 Taiteen toteutus

3.1 Aikataulu

Viinikanlahden taideohjelman toteutuksen aikataulutus on kokonaisuus, joka edellyttää tiivistä yhteensovittamista alueen toteutussuunnittelun, rakennuttamisen, rakentamisen ja eri toimijoiden välillä. Yleisten ulkoalueiden teoshankinnat, yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden ja rakennusten omat taideteokset sekä julkisten rakennusten taidehankkeet muodostavat toisistaan erillisiä kokonaisuuksia, mutta hyvällä ohjauksella ja riittävän varhaisilla toimenpiteillä voidaan tavoitella myös synergiaetuja, esimerkiksi taiteilijavalinnoissa. Toimiva aikataulutus varmistaa, että teosten rahoitus, hankinta, suunnittelu ja toteutus integroituvat oikea-aikaisesti osaksi rakennus- ja ympäristösuunnittelua, ja että teosten laatu pysyy korkeana, kokonaisuus hallittuna, aidosti alueen identiteettiä tukevana.

Julkiset ulkoalueet ja rakennukset

Julkisilla ulkoalueilla taiteen suunnittelu on aloitettava varhaisessa vaiheessa, yhtaikaisesti alueen muun toteutukseen tähtäävän suunnittelun kanssa. Varhainen taiteen huomioon ottaminen ehkäisee päällekkäistä rakentamista ja mahdollistaa teosten integroimisen osaksi muita rakenteita sujuvasti, kustannustehokkaasti ja korkealaatuisesti. Suunnittelussa varaudutaan mahdollisiin maanalaisiin rakenteisiin, sähkön- ja vedenjakeluntarpeisiin, teoksen mahdolliseen valaisemiseen sekä muihin teknisiin edellytyksiin. Samalla määritellään tarkempi aikataulu taidehankkeiden eri toteutusvaiheille ja varmistetaan, että teosten visuaaliset ja tekniset ratkaisut toimivat saumattomasti muiden ympäristörakenteiden kanssa.

Julkisten rakennusten taide toteutetaan prosenttitaideperiaatteen mukaisesti osana rakennushankkeita. Ne sitoutuvat kiinteästi muun rakentamisen aikatauluihin.

Yksityiset korttelit ja puolijulkiset rakennukset

Korttelien tontinluovutus ja rakentaminen edennee alueen itäpäästä lähtien kortteli kerrallaan, mikä mahdollistaa taiteen toteutuksen yhtaikaisesti korttelin rakentamisen kanssa. Kunkin korttelin rakentamisen käynnistyessä tarvitaan rakennuttajien ja taiteen koordinoinnin yhteinen palaveri, jossa sovitaan taiteen toteutuksen reunaehdoista ja kartoitetaan rakennuttajien toiveet taiteelle. Lisäksi sovitaan, toteutetaanko kortteliin vain asemakaavan määrittelemä kulkuaukkojen yhteyteen sijoittuva teoskokonaisuus vai myös muuta, tästä irrallista pysyvää tai väliaikaista taidetta.

3.2 Rahoitus

Taide ei synny itsestään, vaan vaatii samalla tavoin taloudellisia panostuksia kuin muukin rakennetun ympäristön toteuttaminen. Viinikanlahdesta on tavoitteena rakentaa alue, joka tarjoaa laadukasta asumista pitkälle tulevaisuuteen. Tämän tavoitteen tulee näkyä myös alueen taiteessa. Teosten on oltava taiteellisesti korkealaatuisia, kaupunkukuvaan sopivia, paikan henkeä luovia sekä teknisesti kestäviä ja pitkäikäisiä. Tämä edellyttää riittävää rahoitusta.

Taiteen laadukas lopputulos syntyy jo suunnitteluvaiheessa. Erityisesti suurten julkisten teosten toteuttaminen vaatii taiteilijan lisäksi useiden eri alojen ammattilaisia. Teoksen näkyvän osan taakse jää merkittävä määrä työtä, kuten rakenteiden, materiaalien, perustusten tai valaistuksen suunnittelua. Nämä tekniset ratkaisut takaavat teoksen turvallisuuden, kestävyyden ja toimivuuden osana ympäristöä. Taideteoksen toteutusvaiheessa hankkeessa voi työskennellä esimerkiksi maanra- kennuksen, kuljetuksen, valmistuksen ja asennuksen ammattilaisia. Taidehankkeen kustannusrakenne muistuttaa talon rakentamista: osaamiselle ja laadukkaille materiaaleille on varattava asianmukaiset resurssit.

Taiteen rahoitustavat

Viinikanlahden taiteen rahoitus voidaan kerryttää tontinluovutuksen yhteydessä perittävistä taidevelvoitemaksuista. Vaikka yksittäiset maksut olisivat pieniä, alueen suuren rakennusmäärän ansiosta ne muodostavat yhdessä riittävän rahoituspohjan sekä korttelikohtaisille teoksille että muutamille alueen yhteisille julkisten ulkotilojen taideteoksille.

Osana taideohjelman laadintaa on kartoitettu muiden kaupunkien vastaavia käytäntöjä, toimintamalleja ja taidevelvoitteen määriä. Selvitysten pohjalta on todettu, että taidevelvoite ja rahan kerääminen kaupungin ylläpitämälle tiliöinnille on käytössä jo monissa kaupungeissa ja suurempana, kuin Viinikanlahden alueelle tässä taideohjelmassa ehdotetaan. Summaa määriteltäessä on otettu huomioon alueen rakentamisen kustannustaso ja alentavana erityisesti infrarakentamisen korkeat kustannukset.

Viinikanlahden taiteen kokonaisrahoitustarpeen arvioidaan olevan noin 2 miljoonaa euroa. Rahoitustarpeesta 50 % eli 1 miljoona kohdistuu yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden ja rakennusten omiin teoksiin ja 50 % eli 1 miljoona julkisten ulkoalueiden teoshankintoihin sekä taideohjelman koordinointiin ja hallinnoitiin. Prosenttitaidehankkeissa kohteiden taidebudjetti on 1 % rakennushankkeen kokonaiskustannuksesta, mihin varaudutaan osana hankkeen investointisummaa.

Mikäli nähdään mahdollisena kerätä taidevelvoitemaksu tontinluovutuksen yhteydessä, olisi taidevelvoite tällöin kaikille alueen rakentajille sama, 15 €/k-m², lukuun ottamatta valtion tukemaa asuntorakentamista, jolle velvoite olisi 8 €/k-m². Tällöin yksityisten ja puolijulkisten rakennusten sekä yleisten alueiden taide ja hallinnointi kustannetaan kertyvällä kokonaissummalla.

Jos taidevelvoitteen keräämistä ei nähdä mahdollisena, rahoittaa Tampereen kaupunki julkisten rakennusten taiteen lisäksi yleisten alueiden taiteen ja koordinoinnin (1 miljoona). Tällöin kaikkien kortteleiden rakennuttajien odotetaan investoivan taiteen toteutukseen 7 €/k-m². Kunkin korttelin kulkuaukon taiteelle on varattava vähintään 30 000 €, muun osuuden käytöstä rakentajat saavat päättää itse.

3.3. Taidehankkeiden toimijat

On tärkeää, että Viinikanlahden hankkeissa eri tahojen roolit määritellään tarkasti ja selkeästi, jotta henkilövaihdoksista huolimatta hankkeet etenevät katkeamatta. Tampereen kaupungin hallinnossa yhteistyötä tekevät ainakin sivistyspalveluiden, kaupunkiympäristön, kiinteistöt, tilat ja asuntopolitiikan palvelualueet. Näiden palveluauleiden johdon vastuulla on taiteen toteutuksen oikea-aikainen ja ennakoiva aikataulutus toimintasuunnitelmiin ja varaaminen budjettiin.

Viinikanlahden taidetyöryhmä

Rahoituksen kertymisen ja käytön valvontaa varten ehdotetaan perustettavaksi taidetyöryhmä. Työryhmä tekee päätökset koordinaattorin valinnasta sekä julkisiin ulkotiloihin sijoittuvien hankkeiden budjettien ja reunaehtojen määrittelystä, taiteilijavalinnoista ja luonnosten hyväksynnästä, sekä ehdotuksista kaupungin budjettiin oikea-aikaisesti. Työryhmä päättää mahdollisen taidekilpailun käynnistämisestä ja nimeää sille juryn. Ryhmä myös hyväksyy yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden ja rakennusten luonnokset ja nimeää edustajan hankkeiden vastaanottotarkastukseen.

Ryhmässä on hyvä olla edustus ainakin taidemuseolta, rakennusvalvonnasta, viherympäristösuunnittelusta ja kiinteistötoimesta. Tarvittaessa ja merkittävissä arkkitehtonisissa kysymyksissä taidetyöryhmä voi kuulla myös kaupunkisuunnittelusta vastanneita kaupungin yksiköitä. Tampereen kaupunkiympäristön palvelualueen viheralueet ja hulevedet -yksikkö tekee ehdotuksen Viinikanlahden taidetyöryhmän kokoonpanosta ja se hyväksytään julkisen taiteen ohjausryhmässä.

Julkisen taiteen amanuenssi

Tampereen taidemuseon julkisen taiteen amanuenssi on jäsen alueen taidetyöryhmässä. Hän vastaa myös julkisten rakennusten taiteen koordinoinnista.

Taidekoordinaattori

Alueen kokonaisuutta koordinoiva ammattilainen varmistaa korkean taiteellisen tason tavoittamisen. Muiden alueen taiteen suunnittelun ja rakentamisen parissa työskentelevien työ helpottuu, kun kaikki taidetta koskeva tieto ja tekeminen on yhden tahon koordinoivassa ohjauksessa.

Taidekoordinaattorina toimii alueelle kilpailutettu toimija tai kaupungille palkattu tai toimeen nimetty henkilö. Koordinaattorin työtehtävänä on kutsua taidetyöryhmä koolle ja toimia kokousten sihteerinä. Koordinaattori laatii esitykset päätettävistä asioista ja valvoo toteutusten aikataulua, kustannusarvioiden toteutumista ja toimii yhteyshenkilönä taidehankkeiden eri osapuolten välillä. Koordinaattori laatii taiteilijoille ohjeistukset luonnostyötä varten, sekä sopimukset luonnos- ja toteutusvaiheissa. Koordinaattori vastaa sekä yleisten alueiden että yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden ja rakennusten taiteen koordinoinnista.

Rakennusvalvonta

Varmistaa yksityisten kortteleiden ja puolijulkisten rakennusten osalta, että rakennuslupahakemuksen yhteydessä on huomioitu taiteen tai erikoisvalaistuksen toteutus vaaditusti.

Rakennuttajat

Yksityiset korttelit ja puolijulkiset rakennukset
Alueen korttelien rakennuttajat sitoutuvat tontinluovutuksen yhteydessä taidevelvoitteeseen ja kortteleiden taideteosten toteuttamiseen. Yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden ja rakennusten taiteen koordinointi keskitetään koordinaattorille. Yhteistyö korttelin eri rakennuttajien kesken organisoidaan koordinaattorin kautta. Kulkuaukkojen taide sijoittuu yhden tai kahden rakennuksen yhteyteen sekä mahdollisesti yhteiselle piha-alueelle, mutta sen kustannukset ja huolto on koko korttelille yhteisvastuullista.

Julkiset alueet
Julkiseen ulkotilaan sijoittuvat taiteen tilaussopimukset ja niihin liittyvät hankinnat ovat kaupunkiympäristön palvelualueen vastuulla. Palvelualueen johtaja allekirjoittaa sopimukset ja hyväksyy tilaukset.

Julkiset rakennukset
Julkisten ja puolijulkisten rakennusten taide toteutetaan osana rakennushankkeita. Koulun, päiväkodin, nuorisotilan ja liikuntahallin osalta koordinoinnista vastaa Tampereen taidemuseon julkisen taiteen amanuenssi. Muissa hankkeissa on mahdollista hyödyntää alueen koordinaattorin asiantuntemusta.

Melusuojan asennus Salpalinjalla 2018, kuva Frei Zimmer.

3.4 Taiteilijavalintatavat

Viinikanlahden alueella järjestetään yksi kansainvälinen avoin taidekilpailu, jonka kautta haetaan Viinikanlahden aukiolle sijoittuva alueen pääteos.

Avoimen kilpailun lisäksi järjestetään portfoliohaku, johon ilmoittautuneden joukosta valitaan taiteilijat alueen taiteilijapankkiin. Viinikanlahden taidetyöryhmä kuratoi portfoliohaun pohjalta joukon taiteilijoita käytettäväksi muihin julkisten alueiden taidehankintoihin, kuin myös korttelien ja puolijulkisten rakennusten taiteilijoiksi.

Julkisten ulkoalueiden taiteilijavalinnoista vastaa Viinikanlahden taidetyöryhmä. Valinnoissa painotetaan kokemusta ja kykyä hallita laajoja kokonaisuuksia. Korttelien tarkemmista taiteilijavalinnoista vastaa koordinaattori yhdessä korttelien rakennuttajien kanssa.

Taidekilpailu

Viinikanlahden aukion taiteelle järjestetään kansainvälinen ammattikuvataitelijoille avoin kilpailu. Kilpailulla tavoitellaan näkyvyyttä sekä monimuotoisia vaihtoehtoja toteutettavalle teokselle. Kilpailulle nimetään tuomaristo, joka koostuu Viinikanlahden taidetyöryhmästä sekä sen lisäksi kolmesta kuvataiteilijajäsenestä, joista kahden tulee olla Suomen Taiteilijaseuran nimeämiä. Kilpailun sihteerinä toimii alueen taidekoordinaattori ja kilpailussa noudatetaan Suomen Taiteilijaseuran ohjeistusta kilpailun järjestämisestä. Kilpailulle on varattava aikaa vähintään vuosi ennen varsinaisen teostoteutuksen aloittamista.

Portfoliohaut

Alueen rakentumisen käynnistyessä avataan portfoliohaku ammattikuvataiteilijoille ja taiteilijaryhmille. Koordinaattori vastaa portfoliohaun organisoinnista ja portfolioiden säilyttämisestä yhdessä sovitusti. Ammattimaisuuden perusteena on säännöllinen ammatillinen toiminta (näyttelytoiminta, apurahat ja ansiot), sekä ammatillinen koulutus ja/tai kuvataiteilijajärjestön jäsenyys. Taiteilijaryhmän kyseessä ollessa vähintään yhden ryhmän jäsenen on täytettävä em. kriteerit.

Portfoliohaussa pyydetään taiteilijoilta lyhyet kirjalliset esittelyt itsestään ja tavoitteistaan Viinikanlahden taiteilijana sekä 3–5 esimerkkiä aiemmista töistä. Yhteistoiminnallisesti toteutettujen referenssitöiden kohdalla on tärkeää, että teoksen tiedoissa tulee selvästi esille hakijan oma osuus teoksen toteuttamisessa.

Taidetyöryhmä tekee päätöksen siitä, järjestetäänkö uusi portfoliohaku esimerkiksi 3–5 vuoden kuluttua.

3.5 Taiteen hankinnan prosessi julkisilla ulkoalueilla

Tämä prosessi kuvaa julkisille ulkoalueille sijoittuvan taiteen hankintaa.

Yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden ja rakennusten käytännöt on kirjattu liitteeseen *2*: *Periaatteet yksityisille ja puolijulkisille rakennuksille*, josta kortteleiden rakennuttajien on helppo saada ohjeistus etenemiselle.

1

Järjestäytyminen

Viinikanlahden taiteen toteutus käynnistyy taidetyöryhmän järjestäytymisellä ja koordinaattorin kilpailuttamisella, palkaamisella tai nimeämisellä, mikäli käytössä ei ole voimassa olevaa puitesopimusta tai tehtävään sopivaa henkilöä.

Taidetyöryhmätyön käynnistyttyä on tehtävä kartoitus siitä, että taideohjelman laadinnan yhteydessä laadittu aikataulutus ja rahoituksen potentiaali on edelleen relevantti ja toteutus on sen mukaisesti mahdollista. Valittu koordinaattori kerää olemassa olevan tiedon ja pyytää kiinteistötoimelta ajantasaisen arvion tontinluovutusten aikataulusta. Selvityksen tietojen mukaisesti työryhmälle laaditaan esitys budjetin jakautumisesta ja ensimmäisenä käynnistettävistä julkisten ulkoalueiden taidehankkeista. Taidetyöryhmä tekee päätöksen hankkeiden käynnistämisestä.

2

Taiteilijavalinnat

Viinikanlahden alueen taiteilijavalinnoissa käytetään ensisijaisesti portfoliohakua ja alueen Viinikanlahden aukion pääteoksen osalta kansainvälistä taidekilpailua. Taidetyöryhmä käynnistää molemmat hakuprosessit järjestäytymisensä jälkeen.

Portfoliohaulla haetaan taiteilijoita julkisille ulkoalueille ja rakennuksille sekä yksityisille että puolijulkisille kortteleille ja rakennuksille. Haun yhteydessä on hyvä kysyä hakijoilta, ovatko he käytettävissä kaikissa näissä hankkeissa.

Taidetyöryhmä käy läpi kaikki jätetyt hakemukset. Hakemusten perusteella valitaan taiteilijat käynnistettäviin julkisiin ulkotiloihin sijoittuviin hankkeisiin ja kuratoidaan valikoima taiteilijoita käytettäväksi yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden taidehankkeisiin. Näin ollen Viinikanlahden taiteilijapankkiin hyväksytyt taiteilijat ovat kaikki ennalta sopiviksi todettuja, eikä korttelien taidehankkeisiin tehtyjä taiteilijavalintoja tarvitse hyväksyttää erikseen. Koordinaattori huolehtii siitä, ettei yksityisiin ja puolijulkisiin kortteleihin tehdä päällekkäisiä valintoja ja näin alueen kokonaisuus pysyy taiteellisesti monimuotoisena.

Kansainvälisen taidekilpailun osalta koordinaattori laatii kilpailuohjelman Suomen Taiteilijaseuran ohjeistuksen mukaisesti, hyväksyttää ohjelman taiteilijaseuralla ja pyytää heitä nimeämään taiteilijajäsenet kilpailun Juryyn. Taidekilpailusta tiedotetaan aktiivisesti kaupungin omissa viestintäkanavissa, sekä taiteilijaseurojen kautta mahdollisimman laajan osallistujamäärän tavoittamiseksi. Kilpailussa on mahdollista järjestää myös yleisöäänestys osana arviointia, mikäli arviointi tehdään kaksivaiheisesti.

3

Suunnitteluvaihe

Kun taiteilijat on valittu, heidän kanssaan tehdään luonnossopimukset ja työn pohjaksi luovutetaan koordinaattorin kokoamat lähtötiedot ja ohjeistus luonnostyölle. Luonnostyön aikana pidetään vähintään yksi välipalaveri, jossa varmistetaan, että ajatukset taiteen toteutuksesta ovat ohjausryhmän toivomusten mukaisia ja teknisesti toteutuskelpoisia. Välipalaveriin kutsutaan taidetyöryhmän edustajien lisäksi tarpeelliset tahot kohteen muun suunnittelun puolelta.

Luonnoksen tulee sisältää teoskuvien lisäksi toteutusaikataulu, kustannusarvio, alustava suunnitelma teoksen mahdollisesta integroitumisesta muihin rakenteisiin sekä arvio tilaajalta odotettavista toimista. Luonnos voidaan hyväksyä myös ilman toteutuspäätöstä, jolloin kaikki oikeudet säilyvät taiteilijalla, eikä vastuita tai oikeuksia siirry osapuolten välillä. Aikataulu arvioidaan realistisuuden näkökulmasta, ja sitä voidaan myöhemmin tarkentaa muun rakentamisen yhteensovituksen perusteella.

Muurarin kevät -teoksen asennustyötä, Tampere. Kuva Frei Zimmer.

4

Toteutusvaihe

Toteutukseen siirryttäessä tehdään yhteensovitus muun rakentamisen kanssa sekä teknisestä että aikataulullisesta näkökulmasta. Varsinkin jos teos integroituu muihin rakenteisiin tai se vaatii pintarakenteen alle suuria perustuksia, on tärkeää huomioida töiden vaiheistus.

Toteutusvaiheesta laaditaan erillinen sopimus, johon kirjataan hyväksytyn luonnoksen ja yhteensovituksen mukaisesti toteutustapa, vastuiden jakautuminen, aikataulu ja maksuerät. Sopimukseen kirjataan myös teokselle tavoiteltu elinkaari. Toteutuksen aikana koordinaattori toimii yhteyshenkilönä hankkeen eri osapuolten välillä. Hän varmistaa aikataulujen ja budjetin pitämisen.

Saara Ekström vastavalmistuneen Arboretum -teoksen edustalla, Tampere. Kuva Frei Zimmer

FREI ZIMMER

5

Teoksen valmistuminen

Kun teos on valmis, se katselmoidaan vastaanottokokouksessa. Kokoukseen kutsutaan taidetyöryhmän edustajat, taiteilija ja koordinaattori, sekä alueen urakoitsijan edustajat, mikäli kyseessä on julkisten ulkoalueiden taide. Kokouksessa käydään läpi teoksen sopimuksenmukaisuus sekä mahdolliset toteutuksessa eteen tulleet ongelmakohdat. Mikäli teokseen liittyy rakenteita, jotka jäävät alueen valmistuessa piiloon, ne on hyvä katselmoida jo etukäteen ennen rakenteiden sulkemista. Kokouksessa kirjataan huolellisesti ylös kaikki mahdolliset poikkeamat, sekä niiden vaatimat toimenpiteet.

Taiteilija laatii teokselle huolto-ohjeen, johon kirjataan teoksen vaatimat säännölliset ylläpitotoimenpiteet, sekä ohjeistus isommille korjaustoimenpiteille.

6

Seuranta ja laadunarviointi

Viinikanlahden taidetyöryhmä seuraa taiteen toteutuksen etenemistä sekä korkean taiteellisen ja kaupunkikuvallisen laadun toteutumista. Valmiiksi kuratoitu taiteilijajoukko ja luonnosten hyväksyttäminen varmistavat osaltaan tason ja monipuolisuuden säilyttämistä.

Taideohjelman toteutuksen aikana käydään säännöllisesti läpi jo toteutetut taidehankkeet ja käynnistettävien hankkeiden vaikutus kokonaisuuteen. Osana taideohjelman seurantaa tulee tarkastella taideohjelmaan kirjattuja käytäntöjä ja linjauksia. Tarvittaessa taideohjelmaa voidaan päivittää taidetyöryhmän päätöksellä. Asiaa on syytä tarkastella viimeistään viiden vuoden päästä taideohjelman valmistumisesta ja täytäntöönpanon alkamisesta.

TAMPERE

3.6 Omistajuus ja huolto

Julkisten ulkoalueiden teokset liitetään osaksi Tampereen kaupungin julkisen taiteen kokoelmaa. Niiden perushuollosta huolehtii Tampereen kaupunki osana julkisten ulkoalueiden muuta kunnossapitoa ja huolto-ohjeen mukaisesti. Tilanteissa, joissa vaaditaan konservoinnillisia toimenpiteitä, konsultoidaan Tampereen taidemuseota.

Yksityisten ja puolijulkisten kortteleiden ja rakennusten teokset ovat kortteleiden omistuksessa ja huoltovastuulla. Myös niiden perushuolto tehdään osana kiinteistöjen normaalia kunnossapitoa.

Huolellisesti laadittu huolto-ohje mahdollistaa asianmukaisen ylläpidon ja varmistaa teosten arvon säilymisen pitkälle tulevaisuuteen. Huolto-ohjeessa määritellään myös konservoinnilliset toimenpiteet sekä kriteerit tilanteille, joissa teoksen kunto edellyttää sen poistoa.

Poistotilanteessa on määriteltävä, mitä teokselle tehdään sen jälkeen. Taiteilija voi määrätä teoksen tuhottavaksi tai joissakin tapauksissa palautettavaksi itselleen.

3.7 Osallistaminen

Yleisön osallistumisen mahdollistaminen voi olla tärkeä osa Viinikanlahden taideohjelman toteuttamista. Osallistavuus voi olla osa sekä pysyvää, että väliaikaista taidetta. Lähtökohtana ei ole, että kaikki teokset sisältäisivät osallistavia elementtejä. Jatkosuunnittelussa tunnistetaan ne teokset, joissa osallistaminen nähdään tärkeänä ja lisäarvoa tuovana. Mikäli osallistamisen toivotaan olevan taidehankkeessa merkittävässä roolissa, kannattaa taiteilijavalinnassa huomioida valitun taiteilijan kiinnostus ja kyvykkyys osallistamiseen.

Osallistamisen tavat harkitaan hankekohtaisesti ja valittua taiteilijaa kuullen. Yhtä oikeaa tapaa ei ole. Suunnitteluvaiheessa osallistaminen voi olla esimerkiksi taiteilijan järjestämä työpaja, jonka tuloksia hyödynnetään taiteen suunnittelussa. Osallistaminen voi myös olla luonnosversioista äänestämistä tai tamperelaisten tarinoiden keräämistä teoksen inspiraatioksi.

Toteutusvaiheessa osallistamista voidaan tehdä työpajoissa, joissa tamperelaiset pääsevät vaikuttamaan lopullisen teoksen yksityiskohtiin, osallistumaan itse taiteen tekemiseen tai järjestämällä asukkaille esittelytilaisuuksia, joissa taiteilija kertoo teosprosessista ja siitä, mitä on tulossa.

Teoksen valmistumisen jälkeen siinä voi olla ominaisuuksia, jotka mahdollistavat yleisön osallisuuden. Teos voi olla interaktiivinen ja mahdollistaa yleisön vaikutus toiminnallisesti, se voi toimia toiminnan alustana tai se voi rohkaista yleisöä kokeilemaan sen ilmaisemia asioita omatoimisesti.

3.8 Viestintä

Viinikanlahden taideohjelmasta viestitään aktiivisesti kaikissa vaiheissa. Taiteilijahauista ja taidekilpailusta tiedotettaessa on hyvä käyttää kaupungin omien tiedottamisen kanavien lisäksi Taiteilijaseurojen kanavia, jotka tavoittavat ammattikunnan kattavasti.

Kaupungin verkkosivujen, viestinnän ja muun perustoiminnan lisäksi Viinikanlahden taiteelle ehdotetaan perustettavaksi oma Instagram-tili, jonka kautta viestitään taidehankkeiden etenemisestä, osallistamisesta ja taiteilijoiden työstä. Tilillä voidaan esitellä taiteilijoita ja avata heidän käyttämiään tekniikoita. Tiliä hallinnoi koordinaattori, ja sen viestintäsuunnitelman hyväksyy taidetyöryhmä.

Virallisesta tiedottamisesta ja viestinnästä vastaa Tampereen kaupungin viestinnästä vastaavat. Koordinaattori laatii lähtötiedot tiedotteille, jotka julkaistaan Tampereen kaupungin verkkosivuilla ja jaetaan harkinnan mukaan kaupungin sosiaalisen median sivuilla.

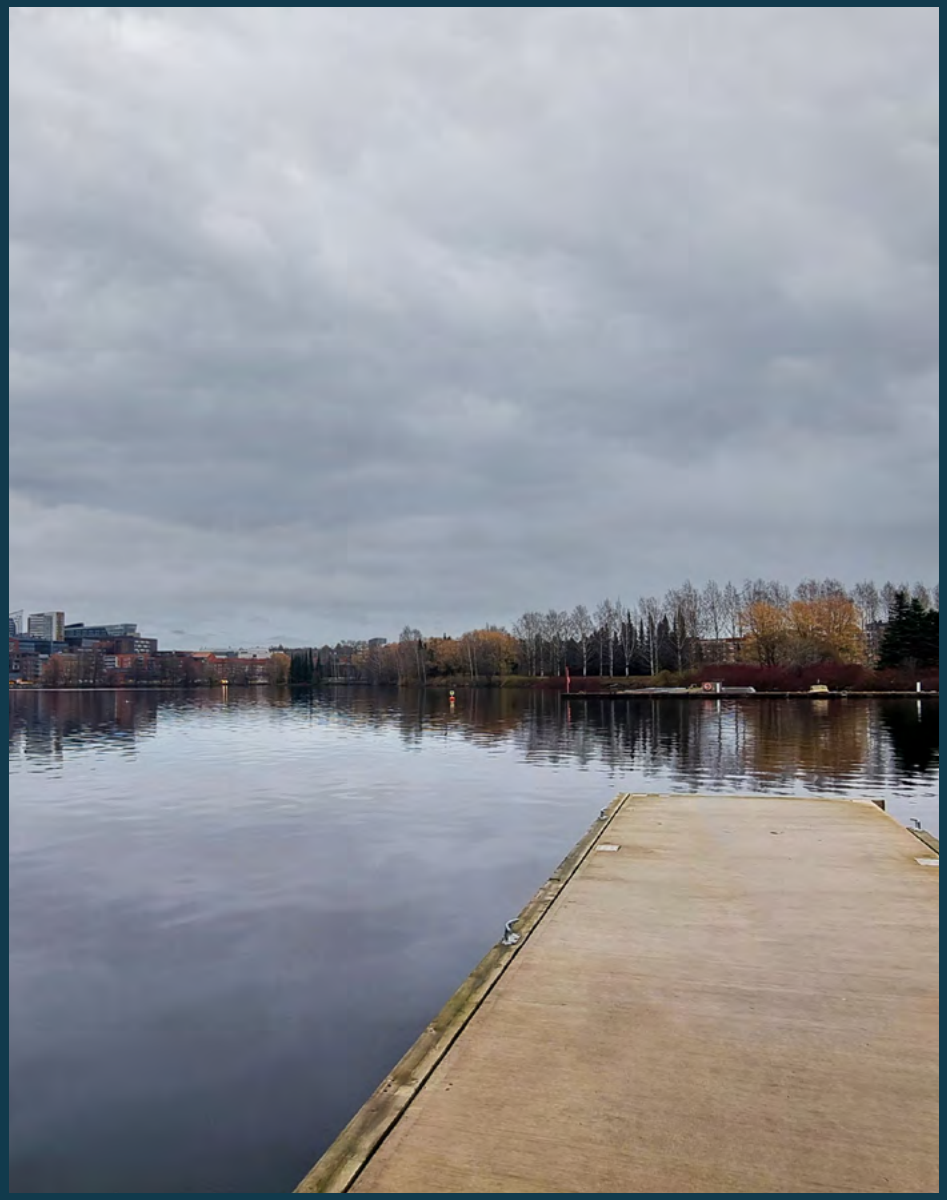
Pylväs 2022, Ida Koitila, Karjaa. Kuva Frei Zimmer.

Liite 1: Vesiteema taiteen lähtökohtana

FREI ZIMMER

TAMPERE

Kuva laiturilta sekä kannen kuva Frei Zimmer.

Taiteen teema - vesi

Vesi on Viinikanlahden keskeinen elementti, joka määrittää alueen historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Pyhäjärven läheisyys näkyy maisemassa, kuuluu äänimaisemassa ja tuntuu alueen identiteetissä. Rantaviiva vaihtelee avoimista näkymistä kaislikkoihin ja kivikkoihin, ja veden rauhoittava vaikutus tasapainottaa kaupunkiympäristön vilkkautta.

Historiallisesti vesi on mahdollistanut alueen kehityksen maataloudesta teollisuuteen, vesikuljetuksiin ja varastointiin, jätevedenpuhdistamoon ja muihin yhdyskuntateknisiin toimintoihin sekä rantojen ja vesistön virkistyskäyttöön. Vesistöt ja vesireitit ovat olleet kuljetuksen, teollisuuden ja myöhemmin jätevedenpuhdistuksen perusta, ja ne ovat muokanneet rantaviivaa ja alueen rakenteita. Vesi on myös osa laajempaa maisemaa ja kulttuurihistoriaa: asutus, liikkuminen, pyhät paikat ja vapaa-ajanvietto ovat kautta aikojen keskittyneet vesien äärelle.

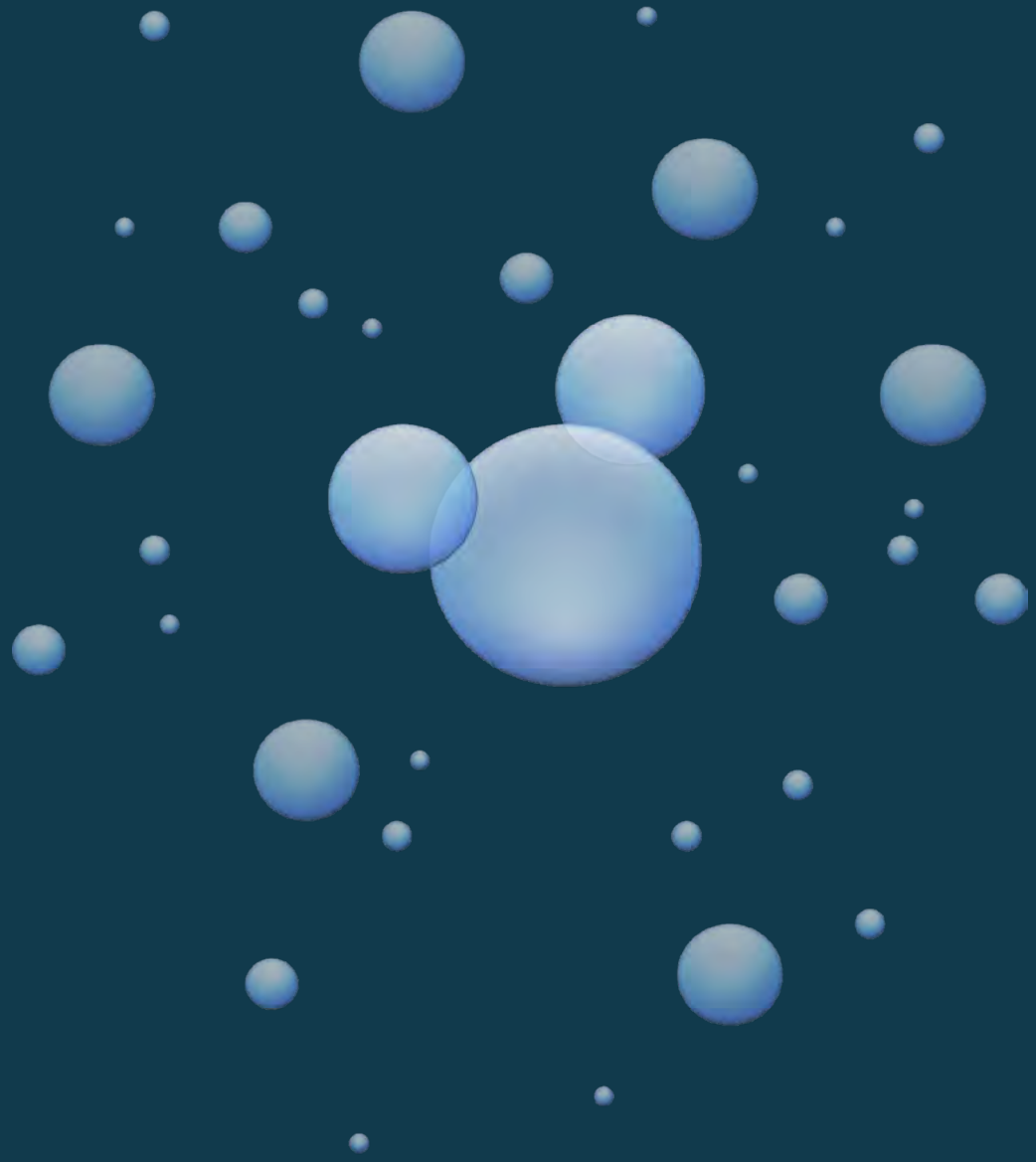
Vesiteema on tarkoituksella laaja, ja taiteilijoille annetaan vapautta tulkita sitä sekä konkreettisesti että symbolisesti. Teeman tulee kuitenkin olla selkeästi läsnä, ei päälle liimattuna. Vesi tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia tarkastella elämää ylläpitäviä prosesseja, ekosysteemejä, muutoksia ilmastossa, veden merkitystä kaupunkikehitykselle, kulttuurihistoriaa ja ihmisen suhdetta ympäristöön.

Teema on jaoteltu kolmeen alateemaan, jotka ovat H2O eli vesi kemiallisena yhdisteenä, luonto eri ilmentymineen sekä ihminen ja vesi, joka kuvaa ihmisen ja veden symbioottista suhdetta kautta aikojen.

H_2O

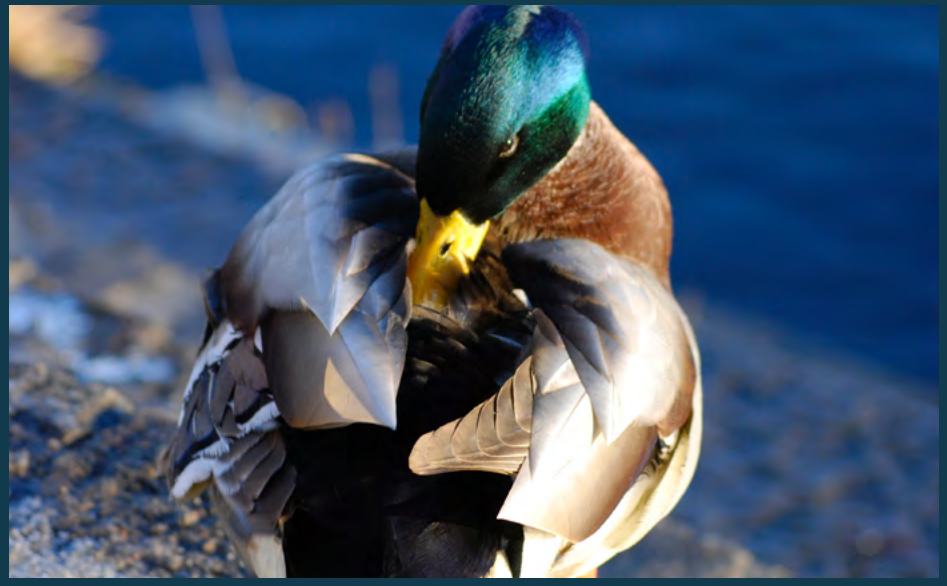
Vesi on poikkeuksellinen aine, jonka molekyylirakenne ja fysikaaliset ominaisuudet tekevät siitä elämän, ilmaston ja ekosysteemien perustan – se liuottaa, kuljettaa, tasapainottaa, muovaa ja ylläpitää elämää kaikissa mittakaavoissa.

- Veden molekyylirakenne on polaarinen, mikä mahdollistaa hydrogenisidosten muodostumisen.
- Vesi liuottaa enemmän aineita kuin mikään muu tunnettu neste. Se tekee vedestä välttämättömän ravinteiden kuljetukselle, solujen kemiallisille reaktioille ja aineenvaihdunnalle.
- Vedellä on korkea ominaislämpökapasiteetti ja korkea haihtumislämpö. Se pystyy varastoimaan ja vapauttamaan suuria määriä lämpöä ilman nopeaa lämpötilan muutosta, mikä vakauttaa ilmastoa, vaimentaa sään ääri-ilmiöitä ja mahdollistaa vesiekosysteemien lämpötilastabiilisuuden.
- Veden tiheyspoikkeama, eli se että jää on nestemäistä vettä kevyempää, varmistaa, että järvet ja meret jäätyvät pinnasta. Jää muodostaa eristävän kannen, joka suoraa vesieliöstöä ja estää vesistöjä jäätymästä pohjaan saakka.
- Veden koheesio, adheesio ja pintajännitys mahdollistavat biologisia prosesseja. Esimerkiksi kasveille välttämätön kapillaari-ilmiö on riippuvainen vesimolekyylien välisestä vahvasta vetovoimasta ja niiden tarttumisesta pintoihin.
- Vesi toimii kaikissa eliöissä väliaineena aineenvaihduntareaktioille, ravinteiden ja jätteiden kuljetukselle, lämpötilansäätelylle ja solujen rakenteen ylläpidolle.
- Vesi aiheuttaa eroosiota, sedimentaatiota ja maanpinnan muovautumista. Sen jatkuva kierto ilmakehässä, maaperässä ja vesistöissä on yksi merkittävimmistä ilmastojärjestelmää ohjaavista prosesseista.

Saukko, kuva Lucy Bridges

Sinisorsa, kuva Ilkka Laukkanen

Luonto

Vesiluonto tarjoaa monimuotoisen ja runsaan kokonaisuuden, jonka yksityiskohdat voivat toimia monella tapaa taiteen inspiraation lähteenä. Vesi on kaiken elämän perusta, ja Järvet, joet, kosteikot ja muu vesiluonto muodostavat elinympäristön valtavalle joukolle eläin- ja kasvilajeja – nisäkkäistä ja linnuista kaloihin, selkärangattomiin ja yksisoluisiin eliöihin.

Nisäkkäät

Viinikanlahden luontoympäristössä elää myös yllättäviä lajeja. Ihmisiä välttelevästä taitavasta sukeltajasta saukosta on tehty havaintoja Viinikanojan rannoilla. Ojan sulana pysyvät osat ja alueella viihtyvät sinisorsat tarjoavat saukolle sopivat talviruokailuolosuhteet. Viinikanlahden alueella on lisäksi useita lepakkolajeja. Ne eivät ole suoranaisesti järvivedestä riippuvaisia, mutta Viinikanoja on niille tärkeä saalistusalue ja rannan puistikko muodostaa selkeän lentoreitin.

Linnut

Rakennettu ympäristö tarjoaa rajallisesti pesimisen mahdollisuuksia, mutta kevät- ja syysmuuttojen levähdysalueena vesialueella on huomattavaa merkitystä. Lahden sulana pysyvät alueet houkuttelevat paikalle talvehtivia lajeja. Viinikanlahden alueella tavataan muun muassa kalalokkeja, isokoskeloita, rantasipejä sekä vaarantuneeksi luokiteltuja naurulokkeja. Tulevaisuudessa luonnon huomioiva viherrakentaminen luo vesilinnuille parempia olosuhteita ja toiveena on lajien runsastuminen.

Kalat

Pyhäjärvi on runsaskalainen ja aktiivisesti hoidettu järvi, joka tarjoaa elinympäristön monille arvokkaille kalalajeille. Saaliiksi voi saada kuhaa, ahventa, haukea, sulkavaa ja Pirkanmaan maakuntakalaa toutainta sekä Viinikanlahden lähistöltä myös kirjolohta ja taimenta. Järvessä elää runsaasti erilaisia särkikaloja, jotka muodostavat enemmistön järven kalabiomassasta. Kalaistutukset ylläpitävät kalaston monimuotoisuutta ja elinvoimaisuutta.

Rapu

Täplärapu viihtyy hyvin Pyhäjärven keski- ja eteläosissa, mutta on 2010-luvulla lähes tyystin hävinnyt pohjoisilta alueilta. Syyksi on epäilty joko raputauteja, tai veden laadun tilapäistä heikkenemistä.

Vesikasvit

Viinikanlahden nykyiset rannat ovat kivikkoisia ja nopeasti syveneviä, minkä vuoksi vesikasvillisuus on niukkaa. Alueelta löytyy kuitenkin tavanomaista järvikasvillisuutta, kuten kurjenmiekkaa, ulpukoita, ärviää ja ahvenvitaa. Poikkeuksellinen löytö on lapinvesitähti, jota kasvaa Lapin lisäksi vain Pirkanmaalla, Hämeessä ja Kainuussa. Rantapuistojen suunnittelussa ja rakentamisessa pyritään parantamaan järvikasvillisuuden olosuhteita niin, että lajisto voi tulevaisuudessa monipuolistua.

Pieneliöt ja mikroskooppinen elämä

Hyvin monen hyönteisen elämän alkuvaiheet alkavat vedestä, missä niiden toukat muodostavat tärkeän ravintolähteen kaloille ja muille vesieliöille. Järvestä löytyy myös runsas joukko pysyvästi vedessä eläviä hyönteislajeja ja muita selkärangattomia. Yksisoluiset eliöt – kuten piilevät, kultalevät, viherlevät, syanobakteerit ja aitotumalliset mikrobit – muodostavat vesiekosysteemin perustan. Ne ylläpitävät ravintoverkkojen toimivuutta ja varmistavat ekosysteemin jatkuvuuden; ilman niitä järven elämän kokonaisuus ei voisi toimia.

Hauki, kuva Peyman Zehtab Fard

Cyanobakteereja, kuva Philippe Garcelon

Pyynikin kalliota, kuva Frei Zimmer

Geologia

Viinikanlahden ympäristö avautuu osana poikkeuksellisen merkittävää vesistö- ja geohistoriallista kokonaisuutta. Maisemassa näkyvät jääkauden ja sitä seuranneiden Itämeren vaiheiden jäljet: Pyynikin harju kuuluu Suomen tunnetuimpiin harjumuodostumiin, ja sen rinteillä erottuvat muinaisen Yoldiameren ja Ancylusjärven rantavaiheiden synnyttämät rantapenkereet. Tampereen halki kulkeva harjujakso on syntynyt viimeisen jääkauden sulamisvaiheessa jäätikön alla virranneiden sulamisvesien kuljettamasta aineksesta.

Harjua halkoo Tammerkoski, joka yhdistää Näsijärven ja Pyhäjärven. Koski syntyi, kun jääkauden jälkeinen maaperän epätasainen kohoaminen muutti Näsijärven laskusuunnan pohjoisesta etelään. Hiekkainen harju teki tietä kuohuvalle vedelle ja puhjennut puro syöpyi nopeasti kuohuvaksi koskeksi. Veden ja geologisten prosessien vuorovaikutus on muovannut Tampereen maisemaa tuhansien vuosien ajan ja luonut perustan myös kaupungin teolliselle kehitykselle.

Viinikanlahden geologia jatkuu veden pinnan alla. Lahden syvänne sijoittuu osaksi kallioperän ruhjevyöhykettä, joka jatkuu laajana rakenteena ympäröivässä maastossa. Vedenalainen topografia muodostaa kerroksellisen maiseman, jossa kallio, sedimentit, virtaukset ja vedenpinnan vaihtelut ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

Taiteen näkökulmasta kiinnostavia ovat paitsi geologiset muodot myös veden käyttäytyminen niiden ympärillä. Virtaukset, aallokko, sedimenttien liike, valon taittuminen sekä ihmisen rakentamat rakenteet synnyttävät jatkuvasti muuttuvia kuvioita ja prosesseja. Geologia tarjoaa näkökulman syvään aikaan: maisemaan, joka on muotoutunut tuhansien ja miljoonien vuosien kuluessa ja muuttuu edelleen veden vaikutuksesta.

Ihminen ja vesi

Järvet ja joet ovat historiallisesti olleet ihmisten tärkeimpiä kulkureittejä, ja valtaosa historiallisista asutuksista sijoittuikin vesireittien varrelle. Veden ääreltä on löydetty pyhiä paikkoja kivikaudelta kristilliseen aikaan saakka.

Vesi on tuonut ihmisille elannon monin tavoin. Kalastaminen on tuonut ravintoa pöytään vuosituhansia, ja vesistöt ovat mahdollistaneet myös laajan joukon ammatteja logistiikan ja teollisuuden piirissä. Vettä pitkin on kuljetettu niin ihmisiä kuin tavaraa, ja Tampereen historiassa suuret tukkilautat, kosken voima ja sitä ympäröivät tehtaat ovat erottamaton osa kaupungin maisemaa. Ilman veden tuomia mahdollisuuksia Tampereen kaupunkia ei olisi ikinä perustettu.

Veden äärellä on myös aina vietetty vapaa-aikaa uiden, veneillen, auringosta nauttien, talvella luistellen ja hiihtäen. Vedellä on rauhoittava vaikutus ja edelleen hakeudumme järvien rannoille, kun kaipaamme taukoa kiireisestä arjesta. Suuri osa suomalaisten vapaa-ajanvieton perinteistä liittyy mielikuvissa veteen tai sen läheisyyteen. Idylliset kuvaukset vaikkapa juhannuksen vietosta sijoitetaan lähes poikkeuksetta järven rannalle ja suomalaisissa kansallismaisemissa on vesi näkyvissä lähes kaikkialla. Ympäristöministeriön valitsemista 27 kansallismaisemasta lähes kaikkia vesi on muokannut tavalla tai toisella ja 18 niistä on nimenomaan veteen liittyviä maisemia.

Kaksi naista luistelemassa Idmanin huvilan edustalla, Vapriikin kuva-arkisto

Ote isojakokartasta vuodelta 1758, Tampereen kaupunki

Maiseman muutokset

Kaikki toiminta Viinikanlahdella on perustunut veden läheisyyteen ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Ihminen on muokannut rantamaisemia kautta historian rakentamalla laitureita, venevalkamia, teitä ja eläinten juottopaikkoja, mutta Viinikanlahdella ihmisen vaikutus ympäristöön on ollut poikkeuksellisen suuri.

Teollistumisen myötä Viinikanlahden rantaviivaa muutettiin perusteellisesti. Aluperäinen rantaviiva on kulkenut lähellä Hatanpään valtatien linjausta ja uutta rakennusmaata luotiin täyttämällä järveä. Käytännössä suuri osa nykyisestä Viinikanlahdesta on rakennettu entisen vesialueen päälle. Kaislikkoiset matalikot korvautuivat kivipenkereillä, satamarakenteilla ja teollisuusympäristöillä. Samalla vesistö kuormittui voimakkaasti, ja veden laatu heikkeni vuosikymmeniksi.

Kasvanut ymmärrys ihmisen vastuusta ympäristön hoidossa on sittemmin muuttanut kehityksen suuntaa. Veden laatu on parantunut merkittävästi, ja uusien rantarakenteiden yhteydessä pyritään vahvistamaan myös järviluonnon monimuotoisuutta. Kosteikkojen, matalikoiden ja vesikasvillisuuden palauttamisella voidaan luoda uusia elinympäristöjä sekä linnustolle että muulle vesiluonnolle.

Vaikka kaukomaisemassa hallitsevat edelleen laaja järvenselkä ja metsäiset rannat, Viinikanlahden lähimaisema on lähes kokonaan ihmisen rakentama. Rantapuistot, pengerrykset, venelaiturit, sillat ja täyttömaat kertovat pitkästä vuorovaikutuksesta sekä ihmisen pyrkimyksestä muokata ja hallita ympäristöään.

Uskonto ja symboliikka

Veteen liitetään runsaasti symbolisia ja uskonnollisia merkityksiä. Vesi esiintyy useimmissa uskonnoissa elämän lähteenä; alkumeri toistuu muinaisten uskontojen ja alkuperäiskansojen tarustoissa, ja abrahamilaisten uskontojen luomiskertomuksissa jumalan henki liikkui vetten päällä. Vesi symboloi puhdistumista ja uudelleen syntymistä ja siihen liittyviä rituaaleja löytyy useimmista valtauskonnoista; kristillisyydessä kaste, juutalaisuudessa mikve, islamissa wudu ja ghusl, hindulaisuudessa pyhät joet.

Vesi toimii myös siirtymän ja rajanylityksen symbolina: kristinuskon kasteessa siihen liittyy uuden puhtaamman minuuden omaksuminen, kun taas antiikin kreikassa styx-virta merkitsi rajaa ja kulkua elävien ja kuolleiden valtakunnan välillä.

Veden muisti on monissa kulttuureissa esiintyvä uskomus, jonka mukaan vesi kantaa mukanaan historian kerrostumia, tarinoita ja jopa heijastuksia tulevasta sitä ymmärtävälle katsojalle. Joissakin ajatussuunnissa veden on uskottu välittävän tietoa myös nautittuna. Uskomus on niin vahva, että sen pohjalta on kehitetty pseudolääketieteellisiä hoitomenetelmiä, vaikka väitteet ovat ristiriidassa nykytieteen kanssa.

Siunaus vedellä, kuva Iezalel Williams

Liite 2: Periaatteet yksityisille ja puolijulkisille rakennuksille

TAMPERE

Olet käynnistämässä rakennushanketta Viinikanlahden alueelle. Nyt edessä on myös taiteen toteutus rakennuksen tai korttelin yhteyteen. Tässä tiivis ohjeistus avuksesi. Käytännön asioissa sinua auttaa Tampereen kaupungin nimeämä alueen taidekoordinaattori.

- **Alueen yksityisten ja puolijulkisten korttelien rakennuttajat** sitoutuvat tontinluovutuksen yhteydessä taidevelvoitteeseen ja taideteosten toteuttamiseen.
- **Puolijulkisista kortteleista** velvoite koskee soutu- ja melontakeskusta, muita rohkaistaan oma-aloitteiseen taiteen toteutukseen.
- Viinikanlahden alueella **alueen yhteinen taidekoordinaattori** auttaa taiteen hankinnan joka vaiheessa. Toiminnasta vastaa Tampereen kaupunki. Yhteystiedot saa mm. Tampereen taidemuseosta tai rakennusvalvonnasta.
- Taidekoordinaattori organisoi yhteistyön korttelin eri rakennuttajien kesken.
- Kunkin korttelin rakentamisen käynnistyessä sovitaan **rakennuttajien ja taiteen koordinoinnin yhteinen aloituspalaveri**. Tällöin linjataan taiteen toteutuksen reunaehtoja ja kartoitetaan rakennuttajien toiveet taiteelle. Samalla sovitaan, toteutetaanko kortteliin ainoastaan asemakaavan määrittelemä kulkuaukkojen yhteyteen sijoittuva teoskokonaisuus vai myös muuta, siitä erillistä taidetta.
- Rakennuttajat valitsevat koordinaattorin avulla korttelille taitelijan tai taiteilijat ennalta kuratoiduista kuvataiteen ammattilaisista eli Viinikanlahden **taiteilijapankista**.
- Vaikka liike- ja asuinkorttelien kulkuaukkojen taide sijoittuisi yhden tai kahden rakennuksen yhteyteen sekä mahdollisesti yhteiselle piha-alueelle, sen **kustannukset ja huolto ovat yhteisvastuullista**.

Kannen kuva: Tampereen kaupunki ja Arkkitehtitoimisto NOAN 2024.
Kuva yllä: Viinikanlahti Ratinanrannan suunnasta 2026. Kuva Frei Zimmer.

Korttelien kulkuaukot
Puolijulkiset rakennukset
Kaupunkikuvallisesti ja toiminnallisesti merkittävä liiketila

Taiteen prosessi yksityisissä ja puolijulkisissa kortteleissa

Vaiheiden kestot ovat arvioita ja riippuvat rakentamisen muista aikatauluista. Taidehanke kannattaa käynnistää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Taidehankkeen käynnistys (kesto noin 3 kk)

- Aloituspalaverissa kartoitetaan ja sovitaan taiteen sijainnit, teemat ja periaatteet.
- Taidekoordinaattori auttaa taiteilijavalinnassa, joka tehdään taiteilijapankin kuratoitujen vaihtoehtojen joukosta.

Luonnosvaihe (kesto noin 6 kk)

- Taiteilijan kanssa solmitaan luonnossopimus.
- Luonnostyön aloituspalaverissa käydään taiteilijan kanssa läpi taiteen toiveet, tavoitteet ja reunaehdot.
- Välipalaverissa taiteilija esittelee alustavia luonnoksia, joista keskustellen valitaan valmiiksi luonnokseksi kehiteltävä versio.
- Lopullinen luonnos hyväksytetään ensin rakennuttajilla ja sen jälkeen Viinikanlahden taidetyöryhmällä.

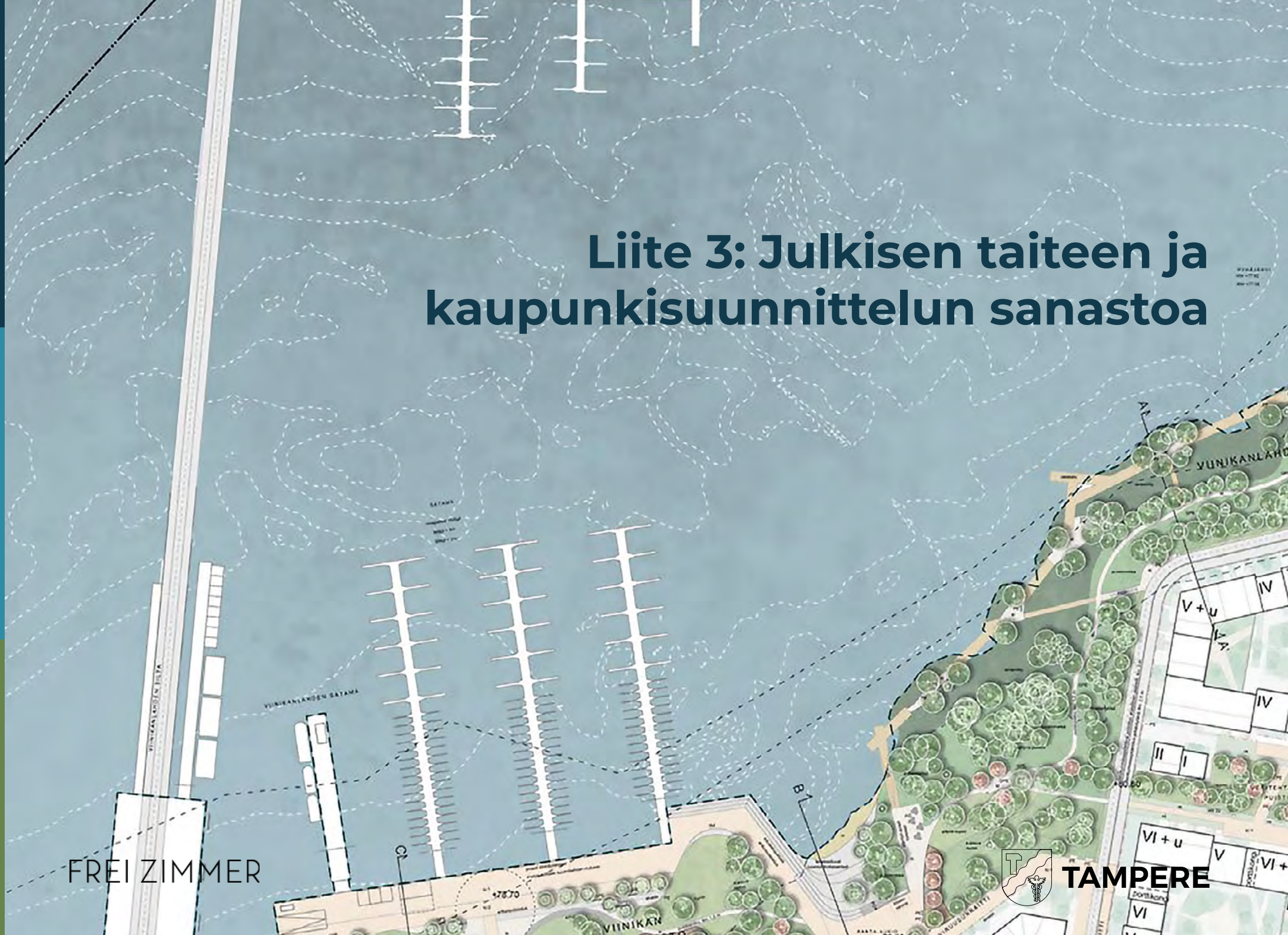
Toteutusvaihe (kesto noin 12–24 kk)

- Toteutusvaiheen aloituspalaverissa käydään läpi urakkarajat ja eri osapuolten velvollisuudet.
- Taiteilijan kanssa solmitaan toteutussopimus hyväksytyn luonnoksen ja varmistetun aikataulun pohjalta.
- Taiteilija toteuttaa teoksen tai teokset rakentamisen aikatauluun sovittaen.
- Teoksen valmistuttua se ja mahdollinen valaistus sekä muu tekniikka asennetaan.

Vastaanottovaihe (kesto noin 1 kk)

- Taiteilija laatii teokselle huolto-ohjeen.
- Taidekoordinaattori kutsuu koolle teoksen vastaanottotarkastuksen.
- Teoksen läheisyyteen asennetaan teoskyltti, josta katselijat löytävät tiedon teoksen nimestä, taiteilijasta ja valmistumisvuodesta.
- Teoksen valmistumisesta tiedotetaan ja sille voidaan järjestää julkistustilaisuus.

Liite 3: Julkisen taiteen ja kaupunkisuunnittelun sanastoa

FREI ZIMMER

TAMPERE

Abstrakti eli ei-esittävä taide ei ilmaisussaan jäljittele tai kuvaa mitään tunnistettavaa tai helposti tunnistettavalla tavalla.

Aistit (näkö-, kuulo-, maku-, haju-, tunto- ja tasapainoaisti) mahdollistavat taiteen kokemisen. Aistit kehittyvät jo lapsena toimimaan yhdessä, ja havainto koostuu monen aistin yhdessä muodostamasta kokonaiskuvasta. Moniaistisuus on myös keskeinen tapa lähestyä nykytaidetta. Toisinaan teoksia voi katsomisen lisäksi esimerkiksi tunnustella, kuunnella, haistella ja jopa maistella.

Ammattitaiteilija tekee taidetta työkseen. Koulutuksen ja kokemuksen kautta saadun osaamisen avulla ammattitaiteilijalla on valmiudet suunnitella ja toteuttaa teos, joka ottaa huomioon monipuolisesti mm. materiaalien kestävyyden eri olosuhteissa ja teoksen sijaintipaikassa, aiheen sisällöllisen kestävyyden, sekä sen, kuinka aihetta on käsitelty aiemmin. Valtaosalla on kuvataiteen ammattitutkinto, mutta tärkeimpänä ammattimaisuuden osoituksena on säännöllinen ja aktiivinen ammatillinen toiminta. Ammatillisen toiminnan osoituksena voi olla näyttelytoimintaa, julkisia taideteoksia, apurahoja ja kuvataiteilijoiden ammattijärjestön jäsenyys.

Asemakaava on maankäytön yksityiskohtainen suunnitelma. Se määrittelee esimerkiksi alueen ja rakennetun ympäristön käyttötarkoitukset, rakennusten sijoittelun, rakennusoikeuden, kokonaisrakenteen, katu- ja puistoalueet sekä rakentamisen sijainnit ja korkeudet. Asemakaavat laatii kaupunki tai kunta.

Kannen suunnitelmakartta: Tampereen kaupunki ja Loci maisema-arkkitehdit 2024.

Graffiti on tyypillisesti spraymaaleilla toteutettu erilaisiin pintoihin kuva, teksti tai niiden yhdistelmä. Se voi vaihdella monimutkaisista suurista teoksista nopeasti ohikulkiessa sutaistaviin tägeihin. 1970 luvulla Chicagossa ja New Yorkissa alkunsa saanut katutaiteen muoto on usein luvatonta ja sillä on tiivis yhteys Hip Hop -kulttuuriin. Graffiteissa pääroolissa on dekoratiivinen kirjoitus, joka usein toistaa tekijän tai ryhmän nimimerkkiä.

Infrarakentamisella tarkoitetaan esimerkiksi liikenneväylien, piharakenteiden ja kunnallistekniikan rakentamista.

Installaatio on tilaan rakennettu usein tilapäinen taideteos, joka voi koostua esimerkiksi arkisista esineistä, valosta, äänestä ja videoprojisoinneista; esitysinstallaatiossa myös ihmisistä. Installaation osat voivat olla toisistaan irrallisia ja edustaa erilaisia taiteen muotoja, mutta niitä yhdistää jokin teema, ajatus tai tavoite.

Integroitu taideteos yhdistyy saumattomasti kohteen rakenteisiin tai pintamateriaaleihin. Esimerkiksi aukioiden kiveykset ja/tai rakennusten julkisivut voivat toimia integroidun taiteen alustana. Taide voi korvata muuten käytettäviä pintamateriaaleja tai vaikkapa tuoda muutoin sileään betonipintaan reliefikuvion.

Julkinen taide on yleensä julkisin varoin toteutettuja taideteoksia julkisissa sisä- tai ulkotiloissa. Teos voi sijaita julkisella tai yksityisellä alueella, mutta niin että se on vapaasti saavutettavissa. Esimerkiksi kerrostalon piha-alueella sijaitsevaa teosta voi pitää julkisena, kun se on selkeästi katualueelta näkyvä tai sen luokse on vapaa pääsy. Myös julkisissa ja puolijulkisissa rakennuksissa sijaitsevaa taidetta pidetään julkisena, vaikka pääsy sen luokse voi olla osin rajattua. Esimerkiksi koulun aulaan hankittu teos on nähtävissä kaikille oppilaille ja koulun henkilökunnalle, mutta kuka tahansa ei välttämättä voi sitä päästä katsomaan milloin tahansa.

Julkinen ulkotila on kaikille avoin ja vapaasti saavutettava kaupunkitilan osa, kuten kadut, torit, aukiot ja puistot.

Julkisen taiteen kokoelma on kaupungin omistama pysyvien taideteosten kokoelma, joka sijoittuu julkiseen kaupunkitilaan tai julkisiin rakennuksiin. Sitä ylläpidetään, dokumentoidaan ja täydennetään kaupungin julkisen taiteen periaatteiden mukaisesti.

Julkisen taiteen ohjausryhmä ohjaa julkisen taiteen suunnittelua ja toteutusta. Ohjausryhmä voi vastata koko kaupungin julkisen taiteen hankkeista tai tietyn alueen taidekokonaisuudesta. Sen tehtävänä on varmistaa taiteen kokonaisuuden tasapainoisuus, korkea taiteellinen laatu sekä seurata hankkeiden etenemistä aikataulun, tavoitteiden ja talouden näkökulmasta.

Julkisen taiteen periaatteet (tai julkisen taiteen strategia) määrittelevät kaupungin tai kunnan tavoitteet, toimintatavat sekä eri toimijoiden roolit ja vastuut julkisen taiteen toteuttamisessa. Periaatteissa linjataan, millaisissa hankkeissa taide huomioidaan, miten taiteen rahoitus järjestetään ja missä vaiheessa hanketta taiteen suunnittelu käynnistyy. Lisäksi niissä määritellään taideteosten ylläpidon vastuut sekä teosten mahdolliseen siirtämiseen tai poistamiseen liittyvät menettelyt.

Katutaide on kattonimitys alakulttuurien taiteelle katu- ja muissa ulkotiloissa. Katutaidetta on perinteisesti toteutettu luvattomasti, mutta myös luvallisten teosten määrä on kasvussa, ja se on taiteen muotona saavuttanut melko laajankin hyväksynnän. Katutaidetta voi olla julkiseen tilaan toteutetut installaatiot graffitit, tarrat, neulegraffitit, sabluunamaalaukset, keramiikka, projisoinnit jne. Rajaa julkisen taiteen ja katutaiteen välillä voi olla vaikea vetää, mutta katutaidetta leimaa usein organisoitumattomuus, luvattomuus, tilaajan puute ja pyrkimys ottaa kaupunkitilaa haltuun omaehtoisesti tai poliittisten mielipiteiden ilmaisu.

Kaupunkikuva on rakennetun ympäristön visuaalinen kokonaisilme. Se muodostuu esimerkiksi rakennusten mittakaavasta, materiaaleista, näkymäakseleista, valaistuksesta ja julkisen tilan ratkaisuista. Taide voi olla yksi ympäristön kaupunkitilallisista ja arkkitehtonisista ominaisuuksista

Kaupunkirakenne on kaupungin suuren mittakaavan kokonaisrakenne, joka syntyy rakennusten, katujen, julkisten tilojen ja viherympäristön suhteista ja yhteyksistä. Se on rakennetun kaupunkiympäristön, rakentamattomien alueiden sekä liikkumisen verkostojen muodostama fyysinen ja toiminnallinen kokonaisuus.

K-m^2 eli kerrosalaneliömetri on mittayksikkö ilmaistaessa rakennuksen kaikkien kerrosten yhteenlaskettu neliömäärä mitattuna ulkopinnan mukaan, lukuun ottamatta esimerkiksi tiettyjä rakenteita ja ullakkotiloja tai parvekkeita, jotka eivät sisälly rakennuksen pääasialliseen käyttöön.

Konservointi on toimenpiteitä, joilla taideteos pidetään teknisesti ja visuaalisesti hyvässä kunnossa tai joilla korjataan syntyneitä vaurioita. Konservointityö tehdään aina asiantuntijan toimesta tai ohjeistuksella.

Kuraattori on taiteen asiantuntija, joka valitsee tai tekee ehdotuksen taiteilijoista teostoteutuksissa tai näyttelyissä. Kuraattori voi olla myös mukana ohjaamassa taiteen toteutusta.

Kuratoituna pidetään ennalta arvioitua ja arviointiprosessissa hyväksyttyä asiaa tai asiakokonaisuutta.

Käsitetaide tuo esille ensisijaisesti ajatuksia tai ajatusprosesseja taide-esineiden sijaan. Teos saattaa koostua vihjauksenomaisista esineistä, tai jopa jonkun totutusti olemassa olevan puutteesta. Tärkein on reaktio, jonka teos saa aikaiseksi katsojassa.

Luonnossopimus laaditaan taiteilijan kanssa, kun taidehanke käynnistyy. Luonnossopimus määrittelee ehdot luonnoksen laatimiselle ja toiveita toteutettavalle teokselle, mutta se ei vielä sido tilaajaa toteuttamaan teosta.

Maamerkki on selkeästi erottuva rakennus, rakenne tai taideteos, joka visuaalisena dominanttina auttaa hahmottamaan ympäristöä ja toimii suunnistuksen tukena.

Maataide on taiteen muoto, jossa maa-alue tai maisema muunnetaan taideteokseksi. Maataiteessa käytetään mielellään paikalla jo olevia tai esimerkiksi puistorakentamisessa muutenkin käytettäviä materiaaleja sen sijaan, että sinne sijoitettaisiin muualla tehty irrallinen taideteos.

Maisemasuunnittelu on ulkotilojen ja viherympäristön suunnittelua, joka huomioi ekologian, käytettävyyden, estetiikan ja huollettavuuden.

Materiaali taideteoksessa voi nykytaiteessa olla mitä hyvänsä. Julkisessa taiteessa on kuitenkin tarkkaan harkittava käytettävät materiaalit, sillä ne määrittävät pitkälti teoksen teknisen elinkaaren. Joissakin tapauksissa lyhyt elinkaari voi olla tavoiteltavaa, jolloin esimerkiksi maatuvien ainesten käyttö on mahdollista. Tavoiteltaessa vuosikymmenten elinkaarta, on materiaalien oltava hyvin aikaa kestäviä ja tarvittaessa huollettavia.

Mediataide pitää sisällään laajan kirjon erilaisia teoksia, joita yhdistää sähkön ja erilaisten teknologioiden käyttö. Teosmuotoja voi olla esimerkiksi video, ääni, mediaperformanssi, multimedia, pelit sekä AR- ja VR- sisällöt. Mediataide käyttää välineenään sähköistä mediaa, mutta yhdistää siihen usein myös muita elementtejä.

Muraali (myös seinämaalaus tai kattomaalaus) on rakennuksen tai rakenteen seinä- katto- tai muuhun pintaan toteutettu, joskus koko pinta-alan peittävä maalaus.

Osallistavan taideteoksen suunnitteluun, toteutukseen tai kokemiseen yleisö voi aktiivisesti osallistua.

Paikkasidonnainen taide on suunniteltu tiettyyn tilaan tai paikkaan. Se sitoutuu oleellisella tavalla paikan luonteeseen, arkkitehtuuriin, historiaan tai käyttötarkoitukseen, eikä olisi esitettävissä missään muualla samassa muodossa.

Performanssi on yleisön edessä tai joukossa esitettävää taidetta, joka voi käyttää teatteritaiteen muotoja, tanssia, ääntä tai pelkkää olemassaoloa. Performanssit ovat aikaan sidottuja ja väliaikaisia luonteeltaan, mutta voivat jatkaa elämäänsä dokumentaation kautta tai toisessa paikassa.

Prosenttiperiaate tarkoittaa mallia, jossa julkisin varoin uutta rakennettaessa osa investointikustannuksesta käytetään taidehankintoihin. Monessa kaupungissa ja kunnassa on tehty periaatepäätös käyttää prosenttiperiaatetta kaikissa tietyn summan ylittävissä rakennushankkeissa. Prosenttiperiaatetta voidaan soveltaa uudisrakentamisen lisäksi infra- ja korjausrakentamisessa.

Puolijulkinen tila on tila, joka ei ole täysin avoin kaikille, mutta johon pääsee ilman erityisiä lupia tai jossa liikkuminen on osittain rajattua. Esimerkiksi koulun aula, liikuntahallin sisätilat tai korttelipihojen läpikulkutilat ovat puolijulkisia tiloja.

Pysyvä taidehanke/-teos on tarkoitettu kestämään usein määrittelemättömän mutta pitkän ajan. Tyypillisesti voidaan ajatella, että teoksen kesto on oltava vähintään 15 vuotta, jotta sitä voidaan pitää pysyvänä. Pysyvän teoksen materiaalien ja tekniikoiden tulee olla hyvin aikaa kestäviä.

Rakennettu ympäristö sisältää kaiken ihmisen suunnitteleman ja rakentaman ympäristön: rakennukset, kadut, sillat, puistot ja muut rakenteet.

Rakennusoikeus on asemakaavassa määrätty suurin sallittu kerrosala, jonka verran tontille saa rakentaa.

Rakennustapaohje määrittää yhteisiä ja yksityiskohtaisia pelisääntöjä alueen rakentamiseen. Sen avulla taataan korkea laatu ja yhtenäisyys alueen ilmeessä. Rakennustapaohje täydentää asemakaavaa. Molemmat laatii kaupunki/kunta.

Taidekoordinaattori hoitaa taidehankkeiden hallinnointia käytännön tasolla ja toimii tilaajan apuna asiantuntijaroolissa. Taidekoordinaattorin työ painottuu taideohjelman toteuttamiseen alueen tai rakennuksen toteutusvaiheessa. Taidekoordinaattori auttaa ja avustaa taiteen toteuttamiseen liittyvässä yhteistyössä ja käytännön toteutuksissa.

Taidekaupunginosa on kaupungin alue, jossa taide on suuressa roolissa imagon ja elämyksellisen ympäristön luomisessa.

Taidekilpailun kautta pyydetään määriteltyyn kohteeseen ehdotuksia toteutettavasta taideteoksesta. Kilpailu voidaan järjestää avoimena tai kutsukilpailuna. Suomen Taiteilijaseura on määritellyt säännöt taidekilpailujen järjestämiseen.

Taideohjelma on alueelle, rakennuskohteelle tai muulle kokonaisuudelle laadittava suunnitelma, jossa määritellään mm. taiteen tavoitteet, teemat, sijainnit, rahoitus sekä hallinnointi.

Taidesuunnitelma on taideohjelmaa yksityiskohtaisempi ja tarkempi suunnitelma taiteen toteuttamisen tueksi. Taidesuunnitelmasta selviää esimerkiksi taiteen tavoitteet, tarkka sijainti, budjetti ja taiteilijan valintatapa.

Taidevelvoite velvoittaa alueelle rakentavia tai siellä toimivia osallistumaan alueen taiteen toteutukseen. Velvoite voi määrätä rakennuttajat toteuttamaan taidetta osana rakennuksia tai maksamaan ennalta määriteltyjen periaatteiden mukaisen summan yhteiseen rahastoon, jonka kautta alueen taidehankkeet rahoitetaan.

Taiteilijan tekijänoikeus on tekijänoikeuslaissa määritelty ja se säilyy taiteilijalla myös teoksen luovutuksen jälkeen. Teoksen tekijänoikeudellisesta käytöstä on sovittava erikseen taiteilijan kanssa. Tekijänoikeudellisella käytöllä tarkoitetaan esimerkiksi sellaista kuvan kaupallista käyttöä, jossa teos on pääaiheena.

Toteutussopimus laaditaan taiteilijan kanssa, kun luonnos on hyväksytty ja teoksen tilaamisesta on tehty päätös. Toteutussopimus määrittelee ne ehdot, millä taideteos tilataan.

Vihertaiteessa hyödynnetään eläviä kasveja ja istutuksissa käytettäviä materiaaleja. Teos voi olla väliaikainen ja kuihtua pois elinkaarensa päässä tai pysyvä koostuen esimerkiksi perennoista, pensaista ja puista.

Virkistysalue on ulkoiluun ja vapaa-ajanviettoon tarkoitettu yleensä laajahko alue, kuten puistot ja rannat. Rakennetussa kaupunkiympäristössä näitä ovat myös pienialaisemmat puistot.

Väliaikainen taidehanke/teos ei ole tarkoitettu pysyväksi tai pitkäaikaiseksi. Yleensä väliaikaisuudelle määritellään jonkinlainen aikaraja, mutta teos voi olla esillä myös määrittelemättömän ajan ja maatua omaan tahtiinsa tai määritellä poistettavaksi, kun tietyt rapistumisen kriteerit täyttyvät. Väliaikaista taidetta voi olla sekä tekeillä olevassa että valmiissa rakennetussa ympäristössä.

Yhdyskuntarakenne Yhdyskuntarakenne on kaupungin, sen osan tai sitä laajemman alueen toiminnallinen ja maankäytöllinen kokonaisuus. Olennaisia elementtejä ovat rakennettu ja rakentamaton ympäristö ja näihin liittyvät toiminnot sekä liikennejärjestelmä ja viheraluejärjestelmä.

Ympäristörakenne on muun kuin ammattitaiteilijan toteuttama maisemallinen elementti, jossa voi olla taiteellisia piirteitä tai muutoin tavallista laadukkaampaa ympäristösuunnittelua.

Ympäristötaide on rakennettuun ympäristöön tai luonnonympäristöön tehtyä taidetta. Ympäristötaideteos voi olla myös teko, tapahtuma tai prosessi. Ympäristötaiteen materiaalit ovat usein biologisesti hajoavia, mutta se ei ole määrittelevä tekijä. Ympäristötaiteeksi voidaan sanoa myös ekologisia asioita käsittelevää taidetta.